JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
SIEGBERT ALBER
28 päivänä syyskuuta 2000 [1]

I Johdanto

1. Tribunal du travail de Nivelles (jäljempänä ennakkoratkaisua pyytänyt kansallinen tuomioistuin) on esittänyt ennakkoratkaisupyynnön sen selvittämiseksi, voiko Belgiassa opiskeleva, muun jäsenvaltion kuin Belgian kansalainen vedota yhteisön oikeuteen, erityisesti unionin kansalaisuuden ja syrjinnän kiellon periaatteisiin, saadakseen Belgian lainsäädännössä tarkoitettua tukea, jonka tarkoituksena on taata tälle vähimmäismääräinen toimeentulo.

II Tosiseikat ja oikeudenkäynti

2. Pääasian kantaja on Ranskan kansalainen. Hän on syntynyt 9.12.1974 ja asunut Ranskassa lukio-opintojensa päättymiseen asti. Hän aloitti tämän jälkeen liikuntakasvatustieteen opinnot Louvain-la-Neuven katolisessa yliopistossa ja on tuosta lähtien asunut Belgiassa Ottignies-Louvain-la-Neuven kunnassa.

3. Kolmen ensimmäisen opiskeluvuotensa aikana Grzelczyk huolehti itse elin-, asuin- ja opiskelukustannuksistaan tehden erilaisia töitä ja opiskelukustannuksia varten hankituin maksujärjestelyin. Neljännen ja samalla viimeisen opintovuotensa alussa — jolloin hän ei työskennellyt opintojensa rahoittamiseksi — Grzelczyk haki pääasian vastaajana olevalta Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuvelta (Ottignies'n ja Louvain-la-Neuven sosiaalivirasto; jäljempänä CPAS tai vastaaja) vähimmäismääräistä toimeentulotukea (nk. minimex-tuki). Hän ilmoitti, että hänen Ranskassa asuvat vanhempansa eivät kyenneet vastaamaan hänen opiskelukustannuksistaan, koska hänen isänsä oli työtön ja äitinsä vakavasti sairas.

4. CPAS:n sosiaalityöntekijä totesi raportissaan, että Grzelczyk oli työskennellyt kovasti opintojensa rahoittamiseksi, mutta oli joutunut hakemaan tukea CPAS:lta, koska viimeinen opintovuosi oli muita raskaampi tutkielman ja harjoittelun vuoksi.

5. CPAS myönsi 16.10.1998 tehdyllä päätöksellään Grzelczykille vähimmäismääräistä toimeentulotukea ajanjaksoksi 5.10.1998—30.6.1999.

1 — Alkuperäinen kieli: saksa.

6. CPAS peruutti 29.1.1999 tekemällään päätöksellä Grzelczykille myönnetyn vähimmäismääräisen toimeentulotuen 1.1.1999 alkaen perustellen päätöstään seuraavasti: "asianosainen on opiskelijaksi kirjoittautunut ETY:n jäsenvaltion kansalainen". Grzelczyk nosti tästä päätöksestä kanteen.

7. Vastaaja, Belgian, Tanskan, Ranskan, Portugalin ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallitukset, neuvosto ja komissio ovat osallistuneet asian käsittelyyn yhteisöjen tuomioistuimessa. Käsittelen jäljempänä niiden tämän osalta esittämiä huomautuksia.

III Asiaa koskevat oikeussäännöt

1 *Yhteisön lainsäädäntö*

a) EY:n perustamissopimus

8. EY:n perustamissopimuksen 6 artiklan ensimmäisessä kohdassa (josta on muutettuna tullut EY 12 artiklan ensimmäinen kohta) määrätään seuraavaa:

"Kaikki kansalaisuuteen perustuva syrjintä on kiellettyä tämän sopimuksen soveltamisalalla, sanotun kuitenkaan rajoittamatta tämän sopimuksen erityismääräysten soveltamista."

9. EY:n perustamissopimuksen 8 artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 17 artikla) määrätään seuraavaa:

"1. Otetaan käyttöön unionin kansalaisuus.

Unionin kansalainen on jokainen, jolla on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus.

2. Unionin kansalaisilla on tässä sopimuksessa määrätyt oikeudet ja velvollisuudet."

10. EY:n perustamissopimuksen 8 a artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 18 artikla) määrätään seuraavaa:

"1. Jokaisella unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsen-

valtioiden alueella, jollei tässä sopimuksessa määrätyistä tai sen soveltamisesta annetuissa säännöksissä säädetyistä rajoituksista ja ehdoista muuta johdu.

2. — — "

11. Esillä olevassa asiassa on viitattu myös seuraaviin säädöksiin:

b) työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella 15 päivänä lokakuuta 1968 annettu neuvoston asetus (ETY) N:o 1612/68; [2]

c) opiskelijoiden oleskeluoikeudesta 29 päivänä lokakuuta 1993 annettu neuvoston direktiivin 93/96/ETY. [3]

2 *Belgian lainsäädäntö*

a) 7.8.1974 annettu laki

12. Vähimmäismääräisen toimeentulotuen käyttöönotosta 7.8.1974 annetun lain 1 §:ssä säädetään seuraavaa:

"1. Vähimmäismääräiseen toimeentulotukeen on oikeus täysi-ikäisellä Belgian kansalaisella, jonka tosiasiallinen asuinpaikka on Belgiassa ja jolla ei ole riittävää varallisuutta ja joka ei kykene sellaista itse hankkimaan tai saamaan.

Tosiasiallisen asuinpaikan käsitteen määrittelee kuningas.

Sama oikeus myönnetään avioliitossa oleville alaikäisille henkilöille sekä naimattomille henkilöille, joilla on huollettavanaan yksi tai useampi lapsi.

2. Kuningas voi hallituksen istunnossa tekemällään päätöksellä määrätä, että tämän lain soveltamisalaan kuuluu kuninkaan määrittämin edellytyksin myös muita alaikäisiä sekä henkilöitä, joilla ei ole Belgian kansalaisuutta."

2 — EYVL L 257 s. 2.
3 — EYVL L 317, s. 59.

b) 27.3.1987 tehty kuninkaan päätös

13. Belgian lainsäädännön mukaan tässä päätöksessä perustetaan oikeus vakuutusmaksuihin perustumattomasta sosiaaliturvajärjestelmästä saatavaan taattuun toimeentuloon.

14. Kyseisen 27.3.1987 tehdyn kuninkaan päätöksen 1 §:ssä, jossa ulotetaan vähimmäismääräisen toimeentulotuen käyttöönotosta 7.8.1974 annetun lain soveltamisala koskemaan myös muita kuin Belgian kansalaisia, määrätään seuraavaa:

"Vähimmäismääräisen toimeentulotuen käyttöönotosta 7.8.1974 annetun lain soveltamisala ulotetaan koskemaan seuraavia henkilöitä:

1. henkilöt, joihin sovelletaan työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella 15 päivänä lokakuuta 1968 annettua neuvoston asetusta (ETY) N:o 1612/68;

2.—3. — — "

c) 8.10.1981 tehty kuninkaan päätös

15. Ulkomaalaisten maahantulosta, oleskelusta, asumisesta ja maasta karkottamisesta 15.12.1980 annetun lain soveltamisesta 8.10.1981 tehdyn kuninkaan päätöksen 55 §:n 1 momentissa määrätään seuraavaa:

16. "Yhteisön kansalaisella, joka tulee Belgiaan suorittaakseen siellä opintojaan, on oikeus yli kolme kuukautta kestävään oleskeluun seuraavin edellytyksin:

1. opiskelija on kirjoittautunut viranomaisten järjestämään, hyväksymään tai rahoittamaan oppilaitokseen osallistuakseen pääasiallisesti ammattikoulutukseen;

2. opiskelija osoittaa ilmoittamalla tai muulla vastaavalla opiskelijan valitsemalla tavalla, että hänellä on riittävät varat siten, että hän ei joudu oleskeluaikanaan turvautumaan sosiaaliturvajärjestelmään;

3. opiskelija kuuluu Belgiassa kaikkien riskien varalta annetun sairausvakuutuksen piiriin."

17. Päätöksen 55 §:n 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä todetaan seuraavaa:

"Yhteisön kansalaisen on osoitettava ennen oleskeluluvan hakemista seuraavien kolmen kuukauden päättymistä täyttävänsä edellä 1 momentissa luetellut edellytykset."

18. Päätöksen 55 §:n 4 momentissa todetaan seuraavaa:

"Euroopan yhteisöjen kansalaisen oleskelulupa on voimassa koulutuksen ajan, kuitenkin enintään yhden vuoden ajan. Sitä voidaan jatkaa samanpituiseksi ajaksi, jos asianomainen täyttää yhä 1 momentissa luetellut edellytykset.

Oleskeluluvan voimassaoloaikana tai sitä uusittaessa ministeri tai tämän valtuuttama taho voi määrätä, että yhteisön kansalaiselle myönnetty oleskelulupa päättyy ja tarvittaessa kehottaa tätä poistumaan maasta, jos todetaan, että

1. yhteisön kansalainen ei täytä enää 1 §:n 1 ja 3 kohdassa vahvistettuja edellytyksiä;

2. yhteisön kansalainen (tai tämän perheenjäsen — —) on saanut sosiaaliviraston myöntämää tukea, jonka kokonaismäärä sitä kuukautta edeltävältä kahdentoista kuukauden ajanjaksolta, jona päätös oleskeluluvan päättämisestä tehtiin, ylittää (7.8.1974 annetussa laissa vahvistetun) vähimmäismääräisen toimeentulon kuukausimäärän kerrottuna kolmella, jos tätä tukea ei ole maksettu takaisin kuuden kuukauden kuluessa viimeisen kuukausituen myöntämisestä."

IV Ennakkoratkaisukysymys

19. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt kansallinen tuomioistuin tiedustelee kansallisten säännösten yhteensopivuutta yhteisön oikeuden ja erityisesti perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklan kanssa, siltä osin kuin näissä artikloissa vahvistetaan kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kiellon periaate, unionin kansalaisuutta koskeva periaate ja perustamissopimuksessa määrättyjen oikeuksien tunnustamista unionin kansalaisille koskeva periaate.

20. Kansallinen tuomioistuin perustaa näkemyksensä seuraaviin seikkoihin:

— yhteisöjen tuomioistuin on todennut asioissa Hoeckx[4] ja Scrivner[5] antamissaan tuomioissa, että Belgian oikeudessa säädetty vähimmäismääräinen toimeentulotuki on asetuksessa N:o 1612/68[6] tarkoitettu "sosiaalinen etu", jota ei voida sulkea pois siirtotyöläisiltä, joilla on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus ja jotka asuvat edun myöntävässä valtiossa;

— Maastrichtin sopimuksen tultua voimaan perustamissopimuksella myönnetyt oikeudet on ulotettu koskemaan kaikkia Euroopan unionin kansalaisia, eikä niitä voida enää rajoittaa koskemaan vain "työntekijöitä";

— yhteisöjen tuomioistuin totesi asiassa Martínez Sala antamassaan tuomiossa,[7] että vastaanottavassa jäsenvaltiossa laillisesti asuva unionin kansalainen voi vedota perustamissopimuksen 6 artiklaan kaikissa yhteisön oikeuden asialliseen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa.

21. Kansallinen tuomioistuin tiedustelee näin ollen, onko perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklassa ilmaistuja periaatteita tulkittava siten, että niiden vastaista on, että kansallisessa lainsäädännössä rajoitetaan oikeus vähimmäismääräisen toimeentulotuen kaltaisiin vakuutusmaksuihin perustumattomasta järjestelmästä saataviin sosiaalietuuksiin koskemaan vain sellaisia toisen jäsenvaltion kansalaisia, jotka kuuluvat asetuksen N:o 1612/68 soveltamisalaan, ja velvoittavatko ne ulottamaan tällaiset edut koskemaan kaikkia unionin kansalaisia.

22. Mikäli näihin kysymyksiin olisi vastattava kieltävästi, kansallinen tuomioistuin esittää yhteisöjen tuomioistuimelle vielä toissijaisen kysymyksen. Koska esillä olevassa asiassa on kyseessä opiskelija, on siinä sovellettava opiskelijoiden oleskeluoikeudesta annettua direktiiviä 93/96/ETY.[8] Tämän direktiivin 1 artiklassa oleskeluoikeus myönnetään opiskelijalle, joka osoittaa asianomaiselle kansalliselle viranomaiselle ilmoittamalla tai muulla vähintään vastaavalla opiskelijan valitsemalla tavalla, että hänellä on riittävät varat siten, että hän tai hänen perheenjäsenensä eivät joudu oleskeluaikanaan turvautumaan vastaanottavan jäsenvaltion sosiaaliturvajärjestelmään.

V Ennakkoratkaisukysymykset

23. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt kansallinen tuomioistuin pohtii pääasiassa

4 — Asia 249/83, tuomio 27.3.1985 (Kok. 1985, s. 973).
5 — Asia 122/84, tuomio 27.3.1985 (Kok. 1985, s. 1027).
6 — Ks. alaviite 2.
7 — Asia C-85/96, tuomio 12.5.1998 (Kok. 1998, s. I-2691).
8 — Ks. alaviite 3.

esillä olevan kaltaista tilannetta, jossa oleskeluluvan myöntämisen jälkeen käy ilmi, ettei opiskelija antamastaan ilmoituksesta huolimatta kykene huolehtimaan toimeentulostaan. Onko yhteisön oikeuden säännösten ja määräysten perusteella sallittua, että kun opiskelijalle on myönnetty oleskelulupa, häneltä evätään myöhemmin oikeus saada vähimmäismääräisen toimeentulotuen kaltaisia, vakuutusmaksuihin perustumattomasta järjestelmästä saatavia sosiaalietuuksia vastaanottavan valtion varoista. Mikäli tähän olisi vastattava myöntävästi, on vielä selvitettävä, onko näitä samoja säännöksiä ja määräyksiä tulkittava siten, että tämä epääminen on luonteeltaan yleinen ja lopullinen eli ettei oikeutta voida koskaan myöntää, vaikka asianomainen olisi ollut vilpittömässä mielessä tai vaikka ilmenisi uusi seikka tai opiskelijan tahdosta riippumaton tilanne.

24. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt kansallinen tuomioistuin on näin ollen esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Onko yhteisön oikeuden ja erityisesti Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklan mukaisten unionin kansalaisuuden ja syrjinnän kiellon periaatteiden vastaista se, että vähimmäismääräisestä toimeentulotuesta 7.8.1974 annetulla Belgian lailla käyttöön otetun järjestelmän kaltaisesta vakuutusmaksuihin perustumattomasta järjestelmästä saatavaan sosiaalietuuteen myönnetään ainoastaan sellaisille toisen jäsenvaltion kansalaisille, jotka kuuluvat 15.10.1968 annetun asetuksen N:o 1612/68 soveltamisalaan, eikä siten kaikille unionin kansalaisille?

2) Toissijaisesti, onko perustamissopimuksen 6 ja 8 a artiklaa sekä opiskelijoiden oleskeluoikeudesta 29 päivänä lokakuuta 1993 annettua direktiiviä 93/96/ETY tulkittava siten, että ne antavat mahdollisuuden evätä oleskeluluvan saaneelta opiskelijalta myöhemmin oikeuden saada vastaanottavalta valtiolta vakuutusmaksuihin perustumattomasta järjestelmästä saatavan vähimmäismääräisen toimeentulotuen kaltaista tukea? Jos näin on, tulkitaanko näitä samoja määräyksiä ja säännöksiä siten, että tällainen epääminen on yleistä ja lopullista?"

VI Yhteisöjen tuomioistuimessa esitetyt huomautukset

25. Pääasian kantaja ei ole esittänyt asiassa huomautuksiaan.

1 *Vastaaja*

26. Vastaaja täsmentää tosiseikkoja ja toteaa, että 16.10.1998 tehdyn myöntävän päätöksen tekemisen jälkeen asiakirjat toimitettiin toimivaltaisen ministeriön käsiteltäviksi, myönnetyistä tuista valtiolta saatavaa korvausta varten. Tämä kuitenkin kieltäytyi korvaamasta tukea sillä perusteella, ettei Grzelczykillä ollut oikeutta vähimmäismääräiseen toimeentulotukeen, koska hän oli opiskelija, jolla on yhteisön kansalaisuus. Vastaaja tarkasteli tämän jälkeen asiaa uudelleen ja peruutti aikai-

semman päätöksensä. Se oli kuitenkin samanaikaisesti myöntänyt ajanjaksolle 1.1.—30.6.1999 eli opintojen päättymisen asti sosiaalitukea, jota ei peritä takaisin ja jonka suuruus oli 7 000 Belgian frangia (BEF) kuukaudessa. Hallinnon kielteinen kanta vähimmäismääräisen toimeentulotuen myöntämiseen johtui Belgian valtion omaksumasta kannasta.

27. Pääasian vastaaja toteaa ensimmäisen kysymyksen osalta, ettei perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklaa voida yhteisön oikeuden tämänhetkisessä kehitysvaiheessa tulkita siten, että kaikilla unionin kansalaisilla olisi oikeus tällaisiin sosiaalietuuksiin. Näin ollen Belgian lainsäädäntö on sen mukaan yhteensopiva perustamissopimuksen 6 ja 8 a artiklan kanssa. Se toteaa, että perustamissopimuksen 8 a artiklan 1 kohdassa määrätään, että jokaisella unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella, "*jollei tässä sopimuksessa määrätyistä tai sen soveltamisesta annetuissa säännöksissä säädetyistä rajoituksista ja ehdoista muuta johdu*". Tästä ilmaisusta käy ilmi, ettei tällä määräyksellä ole välitöntä oikeusvaikutusta ja että sen täytäntöönpanemisessa on noudatettava perustamissopimukseen ja johdettuun oikeuteen sisältyviä rajoituksia. Näitä rajoituksia sisältyy erityisesti direktiiveihin 90/364/ETY [9] ja 90/365/ETY [10] sekä 90/366/ETY, [11] josta on tullut tämän jälkeen direktiivi 93/96/ETY. Näissä kolmessa direktiivissä asetetaan vapaan liikkuvuuden edellytykseksi, että kyseisen henkilön on osoitettava, että hänellä on riittävät varat ja että hän kuuluu sosiaaliturvan piiriin. Direktiivin 93/96/ETY 1 artiklasta ja sen johdanto-osasta seuraa, että "niistä, jotka ovat saaneet oleskeluoikeuden, ei saa aiheutua kohtuuttomia kuluja vastaanottavan jäsenvaltion julkiselle taloudelle". [12] Näin ollen ne, joille on myönnetty "yleinen oleskeluoikeus", eivät voi vaatia samoja etuuksia kuin siirtotyöläiset ja näiden perheenjäsenet, koska heidän tapauksessaan puuttuu työntekijän suorittama taloudellinen vastine.

28. Vastaaja toteaa asiassa Martínez Sala annetusta tuomiosta, [13] johon kansallinen tuomioistuin on viitannut, että siihen liittyneet tosiseikat olivat täysin erilaiset, joten tuossa tuomiossa vahvistettuja periaatteita ei voida soveltaa esillä olevaan asiaan. Kantaja on opiskelija, joka on asunut neljä vuotta Belgiassa, ja hänen ainoana tarkoituksenaan on harjoittaa opintoja, joten häneen ei voida soveltaa työntekijöitä koskevia säännöksiä.

29. Vastaaja toteaa toisen kysymyksen osalta, että vakuutusmaksuihin perustumattomasta sosiaaliturvajärjestelmästä saatavien etuuksien epääminen pätee opiskelijan koko oleskelun ajan. Direktiiviin sisältyvä ilmaisu "oleskeluaikanaan" tarkoittaa sen mukaan, että varoja koskevaa edellytystä sovelletaan koko oleskelun ajan.

9 — Oleskeluoikeudesta 28 päivänä kesäkuuta 1990 annettu neuvoston direktiivi 90/364/ETY (EYVL L 180, s. 26).

10 — Ammattitoimintansa lopettaneiden työntekijöiden ja itsenäisten ammatinharjoittajien oleskeluoikeudesta 28 päivänä kesäkuuta 1990 annettu neuvoston direktiivi 90/365/ETY (EYVL L 180, s. 28).

11 — Opiskelijoiden oleskeluoikeudesta 28 päivänä kesäkuuta 1990 annettu neuvoston direktiivi 90/366/ETY (EYVL L 180, s. 30). Tämä direktiivi kumottiin yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-295/90, parlamentti vastaan neuvosto, 7.7.1992 antamalla tuomiolla (Kok. 1992, s. I-4193; Kok. Ep. XIII, s. 1) ja se korvattiin direktiivillä 93/96/ETY, jolla oli eri oikeudellinen perusta.

12 — Ks. direktiivin 93/96/ETY kuudes perustelukappale.

13 — Mainittu edellä alaviitteessä 7.

30. Belgian lainsäätäjä täytäntöönpani direktiivin tätä silmällä pitäen antaessaan 8.10.1981 tehdyn kuninkaan päätöksen 55 §:n, jonka mukaan toimivaltaisella ministerillä on valta määrätä, että opiskelijalle, jolla on yhteisön kansalaisuus, myönnetty oleskelulupa päättyy, ja kehottaa tätä poistumaan maasta, jos jokin 55 §:n 4 momentin 2 kohdassa vahvistetuista edellytyksistä ei enää täyty; viimeksi mainitun kohdan mukaan oleskeluoikeus voidaan peruuttaa opiskelijalta, jos tämä on saanut rahallista tukea, jonka kokonaismäärä kahdentoista kuukauden ajanjaksolta ylittää vähimmäismääräisen toimeentulon kuukausimäärän kerrottuna kolmella.

31. Vastaaja toteaa lisäksi, että kantaja oli ilmoittanut vielä 21.1.1999, että hänellä oli riittävästi varoja, vaikkei hänellä ollut tällaisia varoja ja vaikka hän oli hakenut CPAS:lta tukea. Kantaja on näin ollen toiminut vilpillisesti.

2 *Belgian hallitus*

32. Belgian hallitus täsmentää tosiseikkojen osalta, että pääasian kantaja pyysi oleskelulupaa vasta 25.10.1998 ja että se myönnettiin hänelle 21.1.1999. Kantaja oli näin ollen ennen oleskeluluvan myöntämistä luvatta Belgian alueella. Hän pyysi kuitenkin 21.1.1999 todistusta siitä, että hänellä oli opiskelijana oleskeluoikeus, ja ilmoitti tuolloin, että hänellä oli riittävät varat.

33. CPAS ei ole esittänyt toimivaltaiselle ministeriölle virallista pyyntöä suoritettujen etuuksien korvaamisesta. Näin ollen ei ole olemassa mitään kirjallista päätöstä, jolla kieltäydyttäisiin myöntämästä vähimmäismääräistä toimeentulotukea.

34. Belgian hallitus täsmentää soveltuvien Belgian säännösten osalta, että hakijan on osoitettava, että hän tarvitsee vähimmäismääräistä toimeentulotukea. Hänen on pääsääntöisesti osoitettava tässä yhteydessä olevansa valmis työskentelemään. Hänet voidaan vapauttaa tästä viimeksi mainitusta edellytyksestä kohtuullisuutta tai terveyttä koskevin perustein. Osassa oikeuskäytäntöä on todettu, että tällaisena kohtuullisuusperusteena on se, että hakija on aloittanut opinnot.

35. Belgian hallitus toteaa edun luonteesta, että kysymyksessä on viimeisenä keinona oleva sosiaalinen etu. Sitä ennen on käytettävä kaikki muut mahdollisuudet, sosiaalietuudet ja jopa elintarvikkeiden hankkiminen velkaa vastaan. Ainoastaan nämä edellytykset täyttävä opiskelija voi saada edun.

36. Belgian hallitus toteaa ennakkoratkaisupyynnön osalta, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sovelletaan kaikilla perustamissopimuksen soveltamisaloilla. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan oikeus ammatilliseen koulutukseen on myönnettävä erotuksetta.

Toisin on kuitenkin elinkustannusten osalta.[14] Tämä näkemys on sen mukaan myös direktiivin 93/96/ETY taustalla. Riidanalainen etuus on sitä vastoin sosiaalipolitiikan väline, eikä se liity erityisellä tavalla ammatilliseen koulutukseen eikä kuulu perustamissopimuksen 6 artiklan soveltamisalaan.

37. Vähimmäismääräinen toimeentulotuki on etuus, joka voidaan myöntää työntekijälle mutta ei maahan muuttaneelle opiskelijalle, koska tämän ei voida katsoa olevan työntekijä. Myöskään Maastrichtin sopimuksessa ei ole ollut tarkoituksena tehdä oleskeluoikeudesta ehdotonta. Tähän oikeuteen sovelletaan perustamissopimukseen ja johdettuun oikeuteen sisältyviä rajoituksia ja edellytyksiä. Näin ollen ensimmäiseen kysymykseen on Belgian hallituksen mukaan vastattava, että oleskeluoikeuden myöntämisen edellytykseksi voidaan asettaa elinkustannusten ja sairausvakuutuskulujen kattamisen kaltaisia, jäsenvaltioiden oikeutettuihin intresseihin liittyviä edellytyksiä.

38. Belgian hallitus toteaa toisen ennakkoratkaisukysymyksen osalta, että vakuutusmaksuihin perustumattomasta sosiaaliturvajärjestelmästä saatavien etuuksien systemaattisen epäämisen opiskelijalta, jolla on yhteisön kansalaisuus, on oltava voimassa koko opiskelujen keston ajan. Direktiivin 93/96/ETY 2 artiklassa sallitaan sen mukaan oleskeluoikeuden rajoittaminen opintojen keston perusteella. Direktiivin 3 artiklassa todetaan, että direktiivillä ei anneta oikeutta vastaanottavan jäsenvaltion antamaan toimeentuloturvaan. Direktiivin 4 artiklan mukaan oleskeluoikeus on voimassa niin kauan kuin ne, joille tämä oikeus on myönnetty, täyttävät 1 artiklassa säädetyt edellytykset. Vastaavasti jos opiskelija joutuu turvautumaan vastaanottavan jäsenvaltion sosiaaliturvajärjestelmään, oleskeluoikeus päättyy. Nämä periaatteet on sen mukaan vahvistettu direktiivin täytäntöönpanosta 8.10.1981 tehdyn kuninkaan päätöksen 55 §:llä.

39. Belgian hallitus toteaa toissijaisesti, että vähimmäismääräisen toimeentulotuen kaltainen sosiaalietuus voidaan myöntää opiskelijalle, jolla on yhteisön kansalaisuus, ainoastaan, jos sen myöntämisedellytykset täyttyvät. Direktiivissä 93/96/ETY tarkoitettu oleskeluoikeus voidaan myöntää opiskelijoille, joilla ei ole sitä muiden yhteisön oikeuden säännösten nojalla.[15] Kansallisen tuomioistuimen asiana on selvittää, onko kantaja yhteisön oikeudessa tarkoitettu työntekijä. Belgian hallitus kuitenkin toteaa, että sille toimitettujen tietojen perusteella kantaja on tehnyt vain satunnaisesti töitä opintojensa ohessa. Tällaisessa tilanteessa hänen ei pääsääntöisesti voida katsoa olevan työntekijä. Jatkuvuutta opintojen ja työnteon välillä, sellaisena kuin on edellytetty asiassa Lair annetussa tuomiossa,[16] ei kuitenkaan ole esillä olevassa asiassa. Kysymyksessä eivät ole opinnot, jotka parantaisivat työntekijän mahdollisuuksia hänen alansa työmarkkinoilla.

14 — Ks. asia 197/86, Brown, tuomio 21.6.1988 (Kok. 1988, s. 3205; Kok. Ep. IX, s. 495; sekä viittaukset julkisasiamies Slynnin ratkaisuehdotukseen, s. 3224) ja asia C-357/89, Raulin, tuomio 26.2.1992 (Kok. 1992, s. I-1027 sekä viittaukset julkisasiamies Van Gervenin ratkaisuehdotukseen, s. I-1040).

15 — Ks. direktiivin 93/96/ETY 1 artikla.

16 — Asia 39/86, tuomio 21.6.1988 (Kok. 1988, s. 3161; Kok. Ep. IX, s. 481).

40. Mikäli yhteisöjen tuomioistuin kaikesta huolimatta katsoisi, että opiskelijalla, jolla on yhteisön kansalaisuus, on tällä perusteella oikeus samoihin sosiaalietuuksiin kuin opiskelijoilla, joilla on vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisuus, Belgian hallitus pyytää, että tuomion vaikutuksia rajoitetaan ajallisesti oikeusvarmuussyistä ja jottei sosiaalietuuksia koskevan järjestelmän tasapaino järkkyisi.

41. Belgian hallitus toteaa lopuksi toissijaisesti, että oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ei voi mennä pidemmälle kuin belgialaisen opiskelijan vastaava oikeus saada vähimmäismääräistä toimeentulotukea. Sitä koskevia tiukkoja edellytyksiä sovelletaan joka tapauksessa myös opiskelijaan, jolla on toisen jäsenvaltion kansalaisuus.

3 *Tanskan hallitus*

42. Tanskan hallituksen mukaan Belgian vähimmäismääräinen toimeentulotuki on asetuksen N:o 1612/68 [17] 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu sosiaalinen etu, joka on myönnettävä erotuksetta kaikille työntekijöille. Ennakkoratkaisupyynnöstä ei kuitenkaan käy ilmi, onko kantaja työntekijä. Opiskelijana hänellä ei ole oikeutta saada asetukseen N:o 1612/68 perustuvia etuuksia. Perustamissopimuksen 6 ja 8 artikla eivät ole muuttaneet tätä millään tavalla. Tämä tilanne ei ole muuttunut myöskään Amsterdamin sopimuksen myötä. Unionin kansalaisuuteen ei liity mitään uusia oikeuksia. Näiden sopimusten sanamuodon mukaan niiden sisältämillä määräyksillä ei ole itsenäistä merkitystä. [18] Tanskan hallitus korostaa, ettei se yhdy ennakkoratkaisupyynnön esittäneen kansallisen tuomioistuimen näkemykseen, jonka mukaan Maastrichtin sopimuksella ulotettiin perustamissopimuksessa määrätyt oikeudet koskemaan kaikkia unionin kansalaisia.

43. Tanskan hallitus toteaa toisen ennakkoratkaisukysymyksen osalta, että direktiivin 93/96/ETY säännöksissä edellytetään selvästi, että opiskelijalla on riittävät varat. Hänen oleskeluoikeutensa riippuu tästä. Oleskeluoikeus raukeaa, jos opiskelijalla ei enää ole riittäviä varoja. Tämä on seurausta direktiivin kuudennesta perustelukappaleesta ja 1 artiklasta. Riittävät varat ovat näin ollen oleskeluoikeuden eräs edellytys.

44. Tämän lisäksi on sen mukaan vielä selvitettävä, oleskeleeko kantaja asiassa Martínez Sala annetussa tuomiossa [19] tarkoitetulla tavalla laillisesti Belgian alueella. Muilta osin esillä oleva asia ei vaikuttaisi olevan verrattavissa tuohon asiaan.

17 — Tässä säännöksessä säädetään, että jäsenvaltion kansalaisella on työntekijänä toisen jäsenvaltion alueella oikeus samoihin sosiaalisiin ja verotuksellisiin etuihin kuin kotimaisilla työntekijöillä.

18 — Ks. rajoittava määräys, jossa todetaan seuraavaa: " — — jollei tässä sopimuksessa määrätyistä tai sen soveltamisesta annetuissa säännöksissä säädetyistä rajoituksista ja ehdoista muuta johdu."

19 — Mainittu edellä alaviitteessä 7.

45. Vaikka kantaja kuuluukin perustamissopimuksen henkilölliseen soveltamisalaan, tämä ei kuitenkaan tarkoita, että hänelle olisi myönnettävä vähimmäismääräistä toimeentulotukea. Kyseinen tuki on esillä olevassa asiassa elinkustannuksia varten myönnetty etu, jonka on yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä katsottu jäävän yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltamisalan ulkopuolelle ammatilliseen koulutukseen pääsyn osalta. Perustamissopimuksen 8 a artiklalla ei siihen sisältyvän rajoittavan edellytyksen vuoksi muuteta opiskelijoiden tilannetta. Perustamissopimuksen 6 ja 8 a artiklan tai direktiivin 93/96/ETY vastaista ei ole, että opiskelijalta evätään riidanalainen sosiaalietuus.

47. Tällainen kokonaisvaltainen yhdenvertaisuus on vaikeasti yhteensovitettavissa kansalaisuuteen liittyvien oikeuksien kanssa. Ranskan hallitus viittaa myös perustamissopimuksen 8 a artiklaan sisältyvään rajoittavaan määräykseen, jonka sanamuoto on toistettu oleskeluoikeudesta annetuissa direktiiveissä 90/364/ETY,[20] 90/365/ETY[21] ja 93/96/ETY.[22] Direktiivin 93/96/ETY ollessa vielä direktiivi 90/366/ETY[23] yhteisöjen tuomioistuin kumosi sen, koska siltä puuttui oikeudellinen perusta. Se annettiin tämän jälkeen uudestaan EY:n perustamissopimuksen 7 a artiklan toisen kohdan (josta on muutettuna tullut EY 14 artiklan 2 kohta) nojalla; tässä määräyksessä määritetään sisämarkkinat viittaamalla *perustamissopimuksen määräyksiin*. Tästä seuraa, että yhdenvertainen kohtelu ei voi olla ehdotonta. Ranskan hallituksen mukaan pääasian kantaja ei voi vedota asetuksessa N:o 1612/68 tarkoitettuun yhdenvertaiseen kohteluun.

4 *Ranskan hallitus*

46. Ranskan hallitus toteaa ensimmäisen kysymyksen osalta, että asetuksen N:o 1612/68 7 artiklan 2 kohdassa ilmaistaan EY:n perustamissopimuksen 48 artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 39 artikla) vahvistettu siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä yhdenvertaisen kohtelun periaate. Esillä olevassa asiassa on selvitettävä, onko yhdenvertaisen kohtelun periaate sosiaalisten ja verotuksellisten etujen osalta ulotettava koskemaan kaikkia unionin kansalaisia. Tämä johtaisi kokonaisvaltaiseen yhdenvertaiseen kohteluun johonkin jäsenvaltioon sijoittautuneiden unionin kansalaisten ja tämän valtion omien kansalaisten välillä.

48. Ranskan hallitus viittaa toiseen kysymykseen annettavan vastauksen osalta direktiivin 93/96/ETY 1 artiklaan. Siinä säädetään ehdollisesta oleskeluoikeudesta, sellaisena kuin tämä oli olemassa jo asioissa Gravier,[24] Blaizot ym.[25] ja Brown[26] vahvistetussa oikeuskäytännössä. Yhteisön oikeudessa ei kuitenkaan mainita mitään sellaisten tilanteiden osalta, joissa opiskelijan alkuperäinen taloudellinen tilanne heikkenee, kuten on tapahtunut pääasiassa. Tuolloin on jäsenvaltioiden

20 — Ks. alaviite 9.

21 — Ks. alaviite 10.

22 — Ks. alaviite 3.

23 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu asia parlamentti vastaan neuvosto.

24 — Asia 293/83, tuomio 13.2.1985 (Kok. 1985, s. 593; Kok. Ep. VIII, s. 73).

25 — Asia 24/86, tuomio 2.2.1988 (Kok. 1988, s. 379; Kok. Ep. IX, s. 339).

26 — Edellä alaviitteessä 14 viitattu tuomio.

asiana ratkaista tämä ongelma, kuten on tapahtunut pääasiassa. Perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklassa tai direktiivissä 93/96/ETY ei sen mukaan sallita vakuutusmaksuihin perustumattoman sosiaalisen etuuden myöntämistä opiskelijalle.

5 Portugalin hallitus

49. Portugalin hallitus pohtii aluksi, onko Belgian oikeudessa perustettu vähimmäismääräinen toimeentulotuki asetuksen N:o 1612/68 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu sosiaalinen etu, ja vastaa tähän myöntävästi. Se tutkii sen jälkeen, oliko pääasian kantajalla alunperin työntekijän asema ja onko hän säilyttänyt tämän aseman. Työntekijän käsitteen määritelmä vaihtelee yhteisön oikeudessa sen oikeudellisen alan mukaan, jonka soveltamisalaan se kuuluu. Portugalin hallitus katsoo, että esillä olevaan asiaan soveltuu asioissa Lawrie-Blum,[27] Lair,[28] Raulin[29] ja Martínez-Sala[30] vahvistettu määritelmä.

50. Portugalin hallituksen mukaan ei ole varmuudella tiedossa, onko kantaja kokonaan lopettanut työntekonsa neljäntenä opiskeluvuonna. Se olettaa näin ollen, että Grzelczyk on keskeyttänyt työskentelyn voidakseen hankkia ammatillisen koulutuksen. Yhteisön oikeudessa ei anneta täsmällistä vastausta siihen, säilyykö henkilöllä työntekijän asema tällaisessa tapauksessa. Tiettyjen seikkojen perusteella voitaisiin kuitenkin katsoa, että tähän olisi vastattava myöntävästi. Portugalin hallitus viittaa asiassa Lair annettuun tuomioon,[31] jossa todettiin, ettei työntekijän asema välttämättä ole sidoksissa työsuhteen säilyttämiseen. Jos asiassa käy ilmi, että kantaja on tehnyt työtä kolmen vuoden ajan, hänellä on säilyttävä tästä asemasta seuraava etu, koska päinvastaisessa tapauksessa häntä ei kohdeltaisi yhdenvertaisesti niiden työttömiksi joutuneiden työntekijöiden kanssa, joilla on asetuksen N:o 1612/68[32] nojalla oikeus samoihin sosiaalisiin etuihin kuin kotimaisilla työntekijöillä. Asiassa Lair annettua tuomiota olisi sen mukaan tulkittava tällä tavoin.

51. Portugalin hallitus esittää ammatillisen toiminnan ja opintojen välisen jatkuvuuden osalta kaksi vaihtoehtoa: jos ammatillisen toiminnan ja opintojen kohteen välillä on sidos, asianomaisella on oikeus riidanalaiseen sosiaaliseen etuun. Jos tällaista sidosta ei ole ja jos kantaja on saanut opintojensa avulla pätevyyden jollakin toisella alalla, hänen on kuitenkin katsottava olevan asiassa Lair annetussa tuomiossa[33] tarkoitettu työntekijä. Tuossa asiassa todettiin, että jatkuvuutta koskevaa edellytystä ei

27 — Asia 66/85, tuomio 3.7.1986 (Kok. 1986, s. 2121; Kok. Ep. VIII, s. 687).

28 — Mainittu edellä alaviitteessä 16.

29 — Mainittu edellä alaviitteessä 14.

30 — Mainittu edellä alaviitteessä 7.

31 — Mainittu edellä alaviitteessä 16.

32 — Portugalin hallitus viittaa epäilyksettä asetuksen N:o 1612/68 5 artiklaan ja 7 artiklan 1 ja 2 kohtaan.

33 — Mainittu edellä alaviitteessä 16.

sovelleta silloin, jos työntekijä joutuu tahtomattaan työttömäksi ja jos hänen on työmarkkinoilla vallitsevan tilanteen vuoksi vaihdettava alaa.

52. Tällaisessa tilanteessa unionin kansalaisuuden selvittämisellä on puhtaasti akateeminen merkitys. Portugalin hallitus toteaa tämän osalta, että henkilöiden vapaa liikkuvuus on sisällytetty ETY:n perustamissopimukseen taloudellisena tekijänä. Sen soveltamisalaa on laajennettu oleskeluoikeudesta annetuilla direktiiveillä.[34] Oleskeluoikeudelle on asetettu vain tiettyjä taloudellisia edellytyksiä, kuten riittävien varojen olemassaolo. Maastrichtin sopimuksella oleskeluoikeutta on edelleen kehitetty. EY:n perustamissopimuksen 8 a artiklassa tarkoitetusta oleskeluoikeudesta on seurannut laadullisia muutoksia unionin kansalaisille yhteisön oikeudessa kuuluvaan asemaan. Unionin kansalaisuudesta on tullut merkittävämpi kuin mitä sen osalta määrättiin EY:n perustamissopimuksessa, jossa henkilöitä pidettiin vain taloudellisina tekijöinä. Ne edellytykset, joita voidaan asettaa vapaalle liikkuvuudelle, eivät ole enää luonteeltaan taloudellisia, niin kuin oli laita vielä vuonna 1990 annetuissa direktiiveissä.[35] Vapaata liikkuvuutta koskevat "rajoitukset ja edellytykset" perustuvat enää yleistä järjestystä tai turvallisuutta tai kansanterveyttä koskeviin syihin. Tästä syystä asetusta N:o 1612/68 sovelletaan kaikkiin jonkin jäsenvaltion alueella oleskeleviin unionin kansalaisiin, riippumatta siitä, ovatko he työsopimuksen osapuolia vaiko eivät.

34 — Direktiivit 90/364/ETY (mainittu edellä alaviitteessä 9), 90/365/ETY (mainittu edellä alaviitteessä 10) ja 93/96/ETY (mainittu edellä alaviitteessä 3).

35 — Direktiivit 90/364/ETY (mainittu edellä alaviitteessä 9), 90/365/ETY (mainittu edellä alaviitteessä 10) ja 90/366/ETY (mainittu edellä alaviitteessä 11).

53. Näin ollen toiseen ennakkoratkaisukysymykseen on sen mukaan tarpeetonta vastata.

6 Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus

54. Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus katsoo, että pääasian kantajan mahdollisesta syrjimisestä ei aiheudu ongelmia, koska se ei kuulu perustamissopimuksen soveltamisalaan. Perustamissopimuksen 6 artiklan on väistyttävä perustamissopimuksen 48 artiklassa ilmaistun erityisen syrjinnän kiellon samoin kuin tämän artiklan soveltamisesta annetun asetuksen N:o 1612/68 tieltä. Perustamissopimuksen 8 artiklalla ei laajenneta 6 artiklan soveltamisalaa. Vaikka 6 artiklaa voitaisiin soveltaa itsenäisesti, sitä ei kuitenkaan voida soveltaa seikkoihin, jotka eivät kuulu perustamissopimuksen henkilölliseen soveltamisalaan. Tämä on yhteensopivaa myös asiassa Martínez Sala annetun tuomion[36] kanssa. Tuossa asiassa kantaja saattoi vedota oikeuteen saada etuutta kansallisen lainsäädännön nojalla. Hän välttyi 6 artiklan nojalla yksinkertaisesti ylimääräisestä edellytyksestä esittää oleskelulupa. On kiistatonta, että hän oleskeli laillisesti Saksassa, vaikka Saksan viranomaiset eivät olleetkaan ajoissa antaneet hänelle hänen pyytämäänsä asiakirjaa.

55. Sitä vastoin esillä olevassa asiassa kantajalla ei ole oikeutta etuuteen kansal-

36 — Mainittu edellä alaviitteessä 7.

lisen lainsäädännön nojalla. Kansallinen tuomioistuin, samoin kuin CPAS:kin, katsovat, että kantaja on opiskelija eikä työntekijä. Tämä on kiistatonta. Direktiivissä 93/96/ETY tarkoitettu opiskelijan asema ja työntekijän asema ovat toisensa poissulkevia koko opintojen keston ajan. Asianomaisella ei voida opintojen rahoittamiseksi tekemänsä osa-aikatyön perusteella katsoa olevan työntekijän asemaa. Tällaisessa tilanteessa työskentely on vain liitännäistä suhteessa opintoihin. Työskentelyn epäsäännöllisyyden ja rajoitetun keston vuoksi olisi vaikeata katsoa sen olevan oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla "aitoa ja todellista". [37]

56. Opiskelijalle direktiivin 93/96/ETY nojalla kuuluvan oleskeluoikeuden edellytyksenä on tämän direktiivin 1 artiklan mukaan muun muassa se, että hänellä on riittävät varat. Opiskelijalla, jonka on työskenneltävä voidakseen rahoittaa opintonsa, ei siis ole tällaisia varoja. Kantaja on menettänyt työntekijän asemansa joka tapauksessa viimeistään lopetettuaan työskentelyn ja pyydettyään vähimmäismääräistä toimeentulotukea. Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus toteaa ensimmäisen kysymyksen osalta vielä, että opiskelijoille toimeentuloa varten myönnetyt tuet eivät yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön [38] eivätkä direktiivin 93/96/ETY [39] nojalla myöskään kuulu perustamissopimuksen soveltamisalaan, ja että tästä syystä — ottamatta lopullista kantaa vähimmäismääräisen toimeentulotuen luonteeseen — kantajalla ei myöskään ole oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun.

57. Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus toteaa toisen kysymyksen osalta, että sekä direktiivin 93/96/ETY [40] sanamuodosta että tarkoituksesta käy ilmi, että opiskelijoilla ei ole oikeutta toimeentulotukeen. Sen mukaan perustamissopimuksen 8 a artiklassa ei myönnetä opiskelijoille itsenäistä oleskeluoikeutta, joka menisi direktiivissä 93/96/ETY säädettyjä rajoja pidemmälle. Mutta vaikka perustamissopimuksen 8 a artiklassa perustettaisiinkin itsenäinen oleskeluoikeus, se ei riittäisi perustelemaan oikeutta saada sosiaalietuuksia. Perustamissopimuksen 8 a artiklaa ei voida soveltaa sellaisenaan esillä olevassa asiassa. Oleskeluoikeutta on nimenomaisesti rajoitettu ja neuvosto voi 8 a artiklan 2 kohdan nojalla antaa säännöksiä kyseisten oikeuksien käyttämisen helpottamiseksi.

7 Neuvosto

58. Neuvosto toteaa lyhyissä kirjallisissa huomautuksissaan, että kantajan vaatima etuus ei voi perustua asetukseen N:o 1612/68. Tätä asetusta sovelletaan ainoastaan työntekijöihin. Kantaja on kuitenkin opiskelija. Esillä olevaan asiaan ei liity mitään seikkoja, joiden perusteella asetuksen N:o 1612/68 pätevyys voitaisiin asettaa kyseenalaiseksi.

37 — Ks. edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Raulin, tuomion 14 kohta.

38 — Ks. edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair ja edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Brown.

39 — Ks. direktiivin seitsemäs perustelukappale.

40 — Ks. direktiivin 3 artikla ja seitsemäs perustelukappale.

8 *Komissio*

59. Komissio toteaa aluksi, että kantaja olisi saanut pyytämäänsä tukea, jos hän olisi ollut Belgian kansalainen. Perustamissopimuksen 6 artiklassa tarkoitetun yhdenvertaisen kohtelun periaatteen sovellettavuus riippuu näin ollen siitä, kuuluuko riidanalainen etuus perustamissopimuksen soveltamisalaan. Se kuuluu asetuksen N:o 1612/68 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuna sosiaalisena etuutena perustamissopimuksen aineelliseen soveltamisalaan. Sen selvittämiseksi, kuuluuko se henkilölliseen soveltamisalaan, on aluksi tutkittava yhteisön oikeuden erityisiä soveltamisaloja, kuten työntekijöiden vapaata liikkuvuutta ja opiskelijoiden oikeuksia, ennen kuin tutkitaan unionin kansalaisuutta koskevia yleisiä sääntöjä.

60. Vaikka onkin viime kädessä kansallisen tuomioistuimen asiana ratkaista, onko kantaja ollut työntekijä, komissio lähtee yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön [41] huomioon ottaen siitä, että hänen on katsottava olevan yhteisön oikeudessa tarkoitettu työntekijä. Työskentelyn, jolla kantaja on kattanut kolmen vuoden ajan asuin- ja elinkustannuksensa ja rahoittanut opintonsa, tuskin voidaan katsoa olevan asiassa Levin annetussa tuomiossa tarkoitetulla tavalla "täysin toisarvoista ja epäoleellista". [42] Työntekijän asema voidaan säilyttää työskentelyn keskeydyttyä opintojen vuoksi ja se voi jopa mennä opiskelijan oleskeluoikeuden edelle.

61. Komissio toteaa opiskelijoille kuuluvien oikeuksien osalta, että opiskelijan oleskeluoikeus ei välttämättä oikeuta muihin etuuksiin, kuten esimerkiksi sosiaalietuuksiin. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä vahvistettu opiskelijoiden oleskeluoikeus on ilmaisu yhdenvertaisen kohtelun periaatteesta pääsyssä ammatilliseen koulutukseen. Ei näyttäisi kuitenkaan olevan täysin poissuljettua, että kantajan kaltaisessa tilanteessa olevalla opiskelijalla olisi ainakin osittainen oikeus vähimmäismääräiseen toimeentulotukeen. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä tunnustetaan opiskelijoille periaatteellinen oikeus etuuksiin, joiden tarkoituksena on kattaa opetukseen pääsyä varten edellytetyt kirjoittautumismaksut tai muut maksut, esimerkiksi opintomaksut. [43] Tällaisissa tapauksissa olisi ymmärrettävää, että opiskelijoilla olisi osittainen oikeus saada vähimmäismääräistä toimeentulotukea.

62. Komissio toteaa perustamissopimuksen 8 artiklan osalta, että sitä ei voida sellaisenaan soveltaa, koska siinä viitataan "tässä sopimuksessa määrättyihin" oikeuksiin. Siinä ei myönnetä suoraan oikeutta saada sosiaalietuuksia, edes tulkittuna yhdessä perustamissopimuksen 8 a tai 6 artiklan kanssa. Perus-

41 — Ks. asia 53/81, Levin, tuomio 23.3.1982 (Kok. 1982, s. 1035, 16, 17 ja 21 kohta; Kok. Ep. VI, s. 351); asia 139/85, Kempf, tuomio 3.6.1986 (Kok. 1986, s. 1741, 14 kohta; Kok. Ep. VIII, s. 655); edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Raulin, tuomion 10 kohta ja edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair, tuomion 29 kohta ja sitä seuraavat kohdat.

42 — Edellä alaviitteessä 41 mainittu asia, tuomion 17 kohta.

43 — Ks. edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Raulin, tuomion 28 kohta.

tamissopimuksen 8 a artiklassa myönnetään oleskeluoikeus, joka on olennaisesti sidoksissa riittäviä varoja koskevaan edellytykseen.

VII Arviointi asiasta

63. Vaikka kansallinen tuomioistuin pyytää nimenomaisesti vain tulkitsemaan perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklaa, sekä toissijaisesti perustamissopimuksen 8 a artiklaa ja direktiiviä 93/96/ETY mainitessaan unionin kansalaisuuden ja kantajan aseman opiskelijana, on kaikesta huolimatta tutkittava, voiko kantaja vedota asemaansa työntekijänä. On totta, että kansallinen tuomioistuin ei ole nimenomaisesti ottanut kantaa siihen, onko kantajalla tämä asema. Mutta se ei ole myöskään nimenomaisesti sulkenut pois tätä mahdollisuutta.

64. Metoditeknisistä syistä on tutkittava aluksi, voisiko kantajalla olla työntekijän asema, koska tällä perusteella myönnettävään oleskeluoikeuteen ja siitä seuraaviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin sovelletaan erityistä järjestelmää, joka poikkeaa perustamissopimuksen 8 a artiklassa unionin kansalaisille yleisesti tunnustetusta oleskeluoikeudesta. Myös toisessa ennakkoratkaisukysymyksessä tarkoitettuun opiskelijoiden oleskeluoikeuteen sovelletaan erityistä järjestelmää. Tämä käy nimenomaisesti ilmi direktiivin 93/96/ETY 1 artiklasta, jonka mukaan oleskeluoikeus on kaikilla opiskelijoilla, jotka ovat muiden jäsenvaltioiden kansalaisia ja "joilla ei ole tätä oikeutta yhteisön oikeuden muiden säännösten perusteella".

Työntekijän asema

65. On viime kädessä kansallisen tuomioistuimen asiana ratkaista, onko kantajalla katsottava olevan työntekijän asema. Palautan kuitenkin mieliin ne pääasialliset arviointiperusteet, jotka on otettava huomioon tätä koskevassa arviossa. Palkatun työntekijän käsite vaihtelee yhteisön oikeudessa sen oikeudellisen alan mukaan, jonka soveltamisalaan se kuuluu. Perustamissopimuksessa taatun työntekijöiden vapaan liikkuvuuden yhteydessä tätä käsitettä on arvioitava eri tavalla kuin esimerkiksi sosiaaliturvan alalla. Esillä oleva asia koskee vapaata liikkuvuutta, koska siinä ovat kysymyksessä asetuksessa N:o 1612/68 perustetut oikeussäännöt.

66. Vakiintuneen oikeuskäytännön[44] mukaan työntekijöiden vapaa liikkuvuus kuuluu yhteisön perusteisiin. Niitä oikeussääntöjä, joilla tämä perusvapaus annetaan, ja erityisesti käsitteitä "työntekijä" ja "palkattu työ", joilla määritellään niiden soveltamisala, on näin ollen tulkittava laajasti.[45] Jotta henkilön voitaisiin katsoa olevan työntekijä, hänen on työskenneltävä todellisesti ja aidosti, eikä sellaista työs-

44 — Ks. edellä alaviitteessä 41 mainittu asia Kempf ja asia C-3/90, Bernini, tuomio 26.2.1992 (Kok. 1992, s. I-1071).

45 — Ks. edellä alaviitteessä 41 mainittu asia Kempf, tuomion 13 kohta.

kentelyä oteta huomioon, joka on niin vähäistä, että sen on katsottava olevan epäoleellista ja liitännäistä. Työsuhteen olennainen ominaispiirre on se, että henkilö tekee toiselle tämän johdon alaisena tietyn ajan työtä, josta hän saa vastikkeena palkkaa. [46]

67. Yhteisöjen tuomioistuimen esittämästä kirjallisesta kysymyksestä huolimatta ei ole ollut mahdollista määrittää, mikä oli kantajan tekemän työn tosiasiallinen luonne, kesto ja määrä. Ennakkoratkaisupyynnössä viitatusta CPAS:n raportista käy kuitenkin ilmi, että kantaja on "työskennellyt kovasti". Voidaan joka tapauksessa otaksua, että hän on huolehtinut kolmen vuoden ajan kaikista elintarvike-, vaate-, asuin- ja opiskelukustannuksistaan. Kansallinen tuomioistuin on todennut opiskelukustannuksista, että kantaja oli hankkinut erilaisia maksujärjestelyjä. Belgian hallituksen asiamies on täsmentänyt suullisessa käsittelyssä, että opiskelukustannuksiin (nk. minerval) myönnetään helpotuksia vähävaraisille opiskelijoille. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että vaikka tavanomaisia opiskelukustannuksia helpotettaisiinkin, olisi kuitenkin pystyttävä hankkimaan tarvittavat varat opintojen rahoittamiseksi. Kun otetaan huomioon, että kantaja on työskentelyllään pystynyt huolehtimaan itse kaikista näistä kustannuksista, näyttäisi väistämättä siltä, että hänellä olisi katsottava olevan työntekijän asema.

46 — Ks. edellä alaviitteessä 27 mainittu asia Lawrie-Blum, tuomion 17 kohta ja edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Bernini, tuomion 14 kohta.

68. Belgian hallitus on todennut, että kantaja oli opintojensa rahoittamiseksi tehnyt "opintojen lomassa erilaisia vähäisiä töitä". Kysymyksessä on sen mukaan Belgian lainsäädännössä tarkoitettu erityinen työskentelymuoto, jonka ei kuitenkaan voida katsoa muodostavan normaalia työsuhdetta. Asiassa ei ole täsmennetty, minkä luonteisesta työnteosta oli kyse.

69. On siis selvitettävä, voidaanko katsoa, ettei kantajalla ole työntekijän asemaa sillä perusteella, että hän on tehnyt töitä, jotka kuuluvat tällaiseen erityiseen oikeudelliseen järjestelmään. Lyhytkestoisten työsuhteiden sääntely lainsäädännöllä ei ole pelkästään belgialainen erityispiirre. Tällaisia säännöksiä sisältyy myös muihin kansallisiin oikeusjärjestyksiin. Kansallinen lainsäätäjä vastaa tällä tavoin yhtäältä taloudelliseen tarpeeseen ja toisaalta toimii sellaisten henkilöiden intressien mukaisesti, jotka ovat valmiita solmimaan vain rajoitetun pituisia työsuhteita. Tällaisille laissa määritellyille ja rajoitetuille työsuhteille on ominaista, että niissä otetaan huomioon potentiaalisten työntekijöiden erityinen tilanne sosiaaliturvaa ja verotusta koskevien seikkojen kannalta. Tämä saattaa koskea sekä opiskelijoita että kotona olevia puolisoja. Nämä kaksi henkilöryhmää on esimerkiksi yleensä vakuutettu sairauksien varalta. Tästä syystä näiden "vähäisten töiden" osalta saatetaan myöntää osittainen vapautus sosiaaliturvamaksuista.

70. Esillä oleva oikeudenkäynti ei koske Belgian lainsäädännössä säädettyä opiskelijoiden työskentelyyn sovellettavaa sosiaaliturvajärjestelmää. Näin ollen ei ole tietoa siitä, mitä sosiaaliturvaa koskevia

etuuksia esillä olevassa asiassa on saatettu myöntää. Vaikka velvollisuus suorittaa vakuutusmaksuja ei ole missään tapauksessa määräävä arviointiperuste sen selvittämiseksi, onko kantajalla esillä olevassa asiassa työntekijän asema, on kuitenkin totta, että kysymyksessä oleva työntekijän käsite liittyy vapaaseen liikkuvuuteen eikä asetukseen N:o 1408/71.[47] Kuitenkaan sen perusteella — kuten Belgian hallitus on todennut — että kantaja on myös tehnyt laissa säänneltyjä "töitä opintojen ohella", ei voida katsoa, että hänellä ei ole työntekijän asemaa. Ratkaisevaa on ainoastaan se, että hän on tietyn ajan tehnyt toiselle tämän johdon alaisena työtä, josta hän on saanut vastikkeena palkkaa, ja ettei tämän työnteon voida katsoa olleen "vain epäoleellista ja liitännäistä".[48]

71. Yhdestä tai useammasta työsuhteesta muodostuvan työnteon, jonka avulla työntekijä on voinut huolehtia tarpeistaan ilman ulkopuolista apua kolmen vuoden ajan, ei voida katsoa olevan "vain epäoleellista ja liitännäistä".

72. Yhteisöjen tuomioistuin on toisenlaisessa asiayhteydessä katsonut palkatun työntekijän aseman olleen kyseessä tapauksissa, joihin ei myöskään liittynyt kokopäiväistä, jatkuvaa työsuhdetta.[49] Yhteisöjen tuomioistuin tutki asiassa Levin antamassaan tuomiossa,[50] oliko kyseinen työskentely todellista tai aitoa, ja katsoi, että osa-aikatyö riitti muodostamaan työntekijän aseman, huolimatta oikeudenkäynnin kuluessa esitetystä väitteestä, jonka mukaan tästä toiminnasta saadut tulot olivat tämän alan taattua minimipalkkaa pienemmät.[51]

73. Vastatessaan siihen, oliko tietty toiminta todellista ja aitoa, yhteisöjen tuomioistuin ei asiassa Kempf[52] ainakaan sulkenut pois sitä mahdollisuutta, etteikö musiikinopettajan osa-aikaisesti harjoittamaan työhön, joka käsitti kaksitoista tuntia viikossa,[53] tai asiassa Meeusen[54] kaksi tuntia viikossa, voisi liittyä työntekijän asemaa. Yhteisöjen tuomioistuin katsoi asiassa Brown,[55] että kantajalla oli työntekijän asema noin kahdeksan kuukauden pituisen, "yliopistoa edeltävän ammatillisen koulutuksen" perusteella.[56]

74. Yhteisöjen tuomioistuin jätti asiassa Raulin,[57] jossa kantaja oli työskennellyt

47 — Sosiaaliturvajärjestelmien soveltamisesta yhteisön alueella liikkuviin palkattuihin työntekijöihin, itsenäisiin ammatinharjoittajiin ja heidän perheenjäseniinsä annetun asetuksen (ETY) N:o 1408/71 sekä asetuksen (ETY) N:o 1408/71 täytäntöönpanomenettelystä annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 574/72 muuttamisesta ja saattamisesta ajan tasalle 2 päivänä joulukuuta 1996 annettu neuvoston asetus (EY) N:o 118/97 (EYVL L 1997, L 28, s. 1).

48 — Ks. edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Bernini, tuomion 14 kohta.

49 — Se totesi kuitenkin, että kansallisen tuomioistuimen asiana oli selvittää, oliko kysymyksessä tämä asema.

50 — Edellä alaviitteessä 41 mainittu asia, tuomion 16 kohta.

51 — Ks. edellä alaviitteessä 41 mainittu asia Levin, tuomion 16 kohta.

52 — Edellä alaviitteessä 41 mainittu asia.

53 — Tähän kysymykseen ei ollut tarpeen vastata, koska kansallinen tuomioistuin, Raad van State, oli todennut, että kyseinen työ oli määrältään riittävää. Ks. edellä alaviitteessä 41 mainittu asia Kempf, tuomion 12 kohta.

54 — Asia C-337/97, tuomio 8.6.1999 (Kok. 1999, s. I-3289, 7 kohta ja 13 kohta sekä sitä seuraavat kohdat).

55 — Mainittu edellä alaviitteessä 14.

56 — Ibidem, tuomion 23 kohta.

57 — Mainittu edellä alaviitteessä 14.

tilapäistä työtä koskevan sopimuksen [58] nojalla 60 tuntia kahden viikon jaksoa kohti, kansallisen tuomioistuimen [59] asiaksi lausua siitä, oliko asianomaisilla henkilöillä työntekijän asema. [60] "Tilapäistä" työtä koskeva sopimus ei missään tapauksessa ollut periaatteellinen este työntekijän aseman hyväksymiselle. Lisäksi yhteisöjen tuomioistuin totesi asiassa Bernini antamassaan tuomiossa, [61] että kymmenen viikon pituinen harjoittelu saattoi riittää työntekijän aseman perusteeksi. [62]

75. Tässä asiayhteydessä näyttää siltä, että voidaan katsoa, että kantaja täyttää objektiiviset edellytykset, jotta hänen voidaan katsoa olevan työntekijä. Tarkastelen myöhemmin niitä mahdollisia seurauksia, joita saattaa seurata työsuhteen päättymisestä tai siitä, että kantaja omasta aloitteestaan luopuu työsuhteesta.

76. Seuraavaksi on selvitettävä, kuuluuko kantajan kanssa vastaavanlaisessa asemassa olevalle henkilölle oleskeluoikeus myös sillä perusteella, että hän on opiskelija.

Opiskelijan asemaan perustuva opiskeluoikeus

77. On selvää, että kantaja asuu Belgiassa ennen kaikkea suorittaakseen siellä liikuntakasvatustieteen opintoja Louvain-la-Neuven yliopistossa. Direktiivissä 93/96/ETY myönnetään opiskelijoille yhteisön oikeuteen perustuva oleskeluoikeus. Tähän oleskeluoikeuteen, joka on toissijainen muulla perusteella myönnettäviin oleskeluoikeuksiin nähden, [63] sovelletaan direktiivin 1 artiklan mukaan kolmea edellytystä:

1. henkilön, joka vetoaa opiskelijalle myönnettävään oleskeluoikeuteen on oltava "kirjoittautunut hyväksyttyyn oppilaitokseen hankkiakseen siellä päätoimisesti ammatillisen koulutuksen";

2. hänellä on oltava sairausvakuutus, joka kattaa vastaanottavassa jäsenvaltiossa kaikki riskit;

3. hänen on ilmoituksella taikka valitsemallaan muulla vähintään vastaavalla tavalla vakuutettava asianomaiselle kansalliselle viranomaiselle, että hänellä on varoja, jotta hän ei oleskeluaikanaan joutuisi turvautumaan vastaanottavan jäsenvaltion sosiaalihuoltojärjestelmään.

58 — Oproepcontract.

59 — Ks. edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Raulin, tuomion 14 kohta.

60 — Ibidem, tuomion 11 kohta.

61 — Edellä alaviitteessä 44 mainittu asia.

62 — Ibidem, tuomion 17 kohta.

63 — Ks. direktiivin 93/96/ETY 1 artikla: "— — jäsenvaltiot myöntävät oleskeluoikeuden kaikille opiskelijoille, jotka ovat muiden jäsenvaltioiden kansalaisia ja joilla ei ole tätä oikeutta yhteisön oikeuden muiden säännösten perusteella."

78. Direktiivissä ainoastaan toistetaan yhteisöjen tuomioistuimen vahvistamat,[64] yhdenvertaista ammatilliseen koulutukseen pääsyä koskevat edellytykset.

79. Oletan, että ensimmäinen edellytys täyttyy esillä olevassa asiassa. Kantaja on kirjoittautunut normaaliksi perusopintoja suorittavaksi opiskelijaksi Louvain-la-Neuven yliopistoon. Hän suorittaa siellä normaaleja liikuntakasvatustieteen opintoja. Näyttää siltä, että hän suoriutuu opinnoista normaalissa ajassa. Hän on pyytänyt kanteen kohteena olevaa tukea tätä tarkoitusta varten.

80. Belgian hallitus toteaa, että kantaja ei oleskele laillisesti Belgiassa. Se viittaa kuitenkin tämän osalta vasta vuonna 1998 jätettyyn oleskelulupaa koskevaan hakemukseen. Yliopistoon kirjoittautumisen on sitä vastoin täytynyt tapahtua asianmukaisesti, koska muutoin kantaja ei olisi voinut saada sovituksi "maksujärjestelyjä suoriutuakseen opiskelukustannuksista".

81. Toinen, sairausvakuutusta koskeva edellytys näyttää myös täyttyvän. Siitä ei ole mainittu mitään esillä olevan asian yhteydessä. Se ei mitä ilmeisimmin ole aiheuttanut esillä olevassa asiassa ongelmia.

64 — Ks. edellä alaviitteessä 14 mainittu asia, tuomion 39 kohta.

82. Kolmannen edellytyksen osalta voidaan todeta, että kantaja ei selvästikään ole tehnyt ilmoitusta ensimmäisten kolmen vuoden aikana, mutta on erittäin todennäköistä, että tämä johtuu siitä, ettei häneltä ole sellaista pyydetty. Hän on pyytänyt oleskelulupaa vasta kolmannen opintovuotensa lopulla. Hän on kuitenkin kolmen vuoden ajan täyttänyt tämän edellytyksen, jos ei muodollisesti niin ainakin aineellisesti. Hän on itse kyennyt hankkimaan riittävästi varoja, joten hänen ei ole tarvinnut turvautua vastaanottavan jäsenvaltion sosiaaliturvaan.

83. On totta, että Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus on todennut, ettei kantaja olisi voinut tehdä tällaista ilmoitusta, koska hänen oli täytynyt työskennellä voidakseen taata toimeentulonsa, mikä sen mukaan osoittaa, ettei hänellä ollut riittäviä varoja.

84. Asiaan liittyvät tosiseikat puoltavat kuitenkin päinvastaista tulosta. Kantajalla on *kolmen vuoden ajan* ollut riittävät varat, eikä hän ole turvautunut oleskelumaansa sosiaaliturvaan. En myöskään näe, miksi se, että henkilö työskentelee voidakseen huolehtia tarpeistaan, ei olisi asianmukainen tapa hankkia varoja. Kantaja on nimittäin kolmen vuoden ajan kyennyt yhdistämään menestyksellisesti opinnot ja työnteon. Päinvastaisessa tapauksessa hän ei varmastikaan olisi pyrkinyt saamaan tutkintotodistusta opintojen viimeisenä vuonna.

85. En näe, miksi varoja koskevan edellytyksen täyttymisen ehtona tulisi olla "ulkopuolinen rahoitus", joka saataisiin vanhemmilta tai valtion myöntäminä tukina tai apurahana. Ratkaisevaa on, ettei opiskelija joudu turvautumaan sosiaalihuoltojärjestelmään.

86. Tässä asiayhteydessä on myös korostettava, että yhteisön lainsäätäjä on, toisin kuin direktiiveissä 90/364/ETY [65] ja 90/365/ETY, [66] luopunut direktiivissä 93/96/ETY "riittäviä varoja" [67] koskevasta edellytyksestä. Tämä ero on osoitus suuremmasta joustavuudesta varoja koskevan näytön osalta. Eräänä mahdollisena selityksenä on, että opiskelijan oleskeluoikeus on rajoitettu kestämään koulutuksen ajan, kun taas direktiivien 90/364/ETY ja 90/365/ETY perusteella määräytyvää oleskeluoikeutta ei pääsääntöisesti ole rajoitettu. Toisena syynä saattaa olla, ettei ole haluttu antaa yksityiskohtaisia sääntöjä, jottei opiskelijoiden oleskeluoikeutta rajoitettaisi entisestään. Opintoja varten "itse hankittu rahoitus", mukaan luettuna myös työnteolla hankittu rahoitus, ei näin ollen voi muodostaa estettä sille, että asianomaisella voidaan katsoa olevan varoja.

87. On kuitenkin totta, että kantaja ei ollut kolmen ensimmäisen opintovuoden aikana tehnyt *virallista* ilmoitusta. Oletan kuitenkin, että tämä muodollisuus on luonteeltaan toteava siten, että jos edellytys asiallisesti täyttyy, ilmoituksen puuttuminen ei sellaisenaan aseta oleskelulupaa kyseenalaiseksi. Tämä näkemys perustuu yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön. Yhteisöjen tuomioistuin totesi jo asiassa Raulin antamassaan tuomiossa, että syrjinnän kielto ammatilliseen koulutukseen pääsyn osalta tarkoittaa "että jäsenvaltion kansalaisella, joka on hyväksytty ammatilliseen koulutukseen toisessa jäsenvaltiossa, on oleskeluoikeus koulutuksen ajan". [68] Yhteisöjen tuomioistuin totesi oleskelulupakorttia koskevasta edellytyksestä, että tällaisen kortin myöntäminen ei luo oikeuksia, jotka on taattu yhteisön oikeudessa, joten sen puuttuminen ei voi vaikeuttaa näiden oikeuksien käyttöä. [69] Asiassa Martínez Sala annettua tuomiota on tulkittava vastaavalla tavalla. Yhteisöjen tuomioistuin totesi siinä seuraavaa:

"Oleskeluoikeuden tunnustamisen kannalta ajatellen — — oleskelulupakortti on vain toteava ja todistava". [70]

88. Koska varoja koskeva ilmoitus on edellytys oleskeluluvan myöntämiselle, esillä olevaan asiaan sovellettava sääntö ei voi olla oleellisesti erilainen. Yhteisöjen

65 — Ks. 1 artiklan 1 kohdan ensimmäinen alakohta.

66 — Ks. 1 artiklan 1 kohdan toinen alakohta.

67 — Ks. komission tämän osalta esittämät huomautukset asiassa C-424/98, komissio vastaan Italia (tuomio 25.5.2000, Kok. 2000, s. I-4001, 39 kohta).

68 — Ks. edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Raulin, tuomion 34 kohta.

69 — Ibidem, tuomion 36 kohta täydentävine viittauksineen.

70 — Ks. edellä alaviitteessä 7 mainittu asia Martínez Sala, tuomion 53 kohta.

tuomioistuin totesi asiassa C-424/98, [71] että direktiivin 93/96/ETY 1 artiklassa edellytetään vain, että opiskelija osoittaa, että hänellä on varoja toimeentuloaan varten. Yhteisöjen tuomioistuin totesi kuitenkin, että oleskeluoikeuden edellytyksenä on, "että opiskelija on kirjoittautunut hyväksyttyyn oppilaitokseen hankkiakseen siellä päätoimisesti ammatillisen koulutuksen ja että hänellä on sairausvakuutus, joka kattaa vastaanottavassa jäsenvaltiossa kaikki riskit". [72] Tuossa asiassa todettiin, että jäsenvaltio ei ollut noudattanut sille kuuluvia velvoitteita, koska se oli ylittänyt yhteisön oikeudessa asetetut rajat edellyttäessään lainsäädännössään, että opiskelijoiden oli taattava Italian viranomaisille, että heillä oli *määrätty määrä* varoja, ja koska se ei ollut jättänyt opiskelijoille tätä varten vapautta valita niitä tapoja, joilla he tämän takaavat. [73]

89. Edellä esitetyn perusteella katson siis, että pääasian kantajalla on opiskelijalle kuuluva oleskeluoikeus.

Eri oleskeluoikeuksien samanaikaisuus

90. On selvitettävä, mitä oikeudellisia ja tosiasiallisia seurauksia liittyy "oleskeluoikeuteen", joka saadaan yhtäältä työskentelyn ja toisaalta opintojen perusteella.

71 — Edellä alaviitteessä 67 mainittu asia komissio vastaan Italia.

72 — Ibidem, tuomion 44 kohta.

73 — Ibidem, tuomion 46 kohta.

Ranskan hallitus on väittänyt, että työntekijän ja opiskelijan asema ovat toisensa poissulkevia. Toiset ovat vedonneet siihen, että kantaja on ensisijaisesti opiskelija.

91. Tilanteet, joissa oleskeluoikeus voidaan myöntää samalle henkilölle erilaisin oikeudellisin perustein, eivät ole yhteisön oikeudessa vieraita. Esimerkiksi siirtotyöläisen lapsi, jolla on perheenjäsenelle kuuluva oleskeluoikeus, saa oman, työntekijän asemaan perustuvan oleskeluoikeuden alkaessaan työskennellä. Vastaavanlainen tilanne saattaa olla siirtotyöläistä seuranneella puolisolla, joka työskentelynsä perusteella voi saada oman oleskeluoikeuden perhetilanteen perusteella myönnettävän oleskeluoikeuden lisäksi. Tällainen oikeuksien samanaikaisuus on siis täysin mahdollista. Tällaisen henkilön ei välttämättä tarvitse valita jotakin näistä oleskeluoikeuksista. Useampi samanaikainen oleskeluoikeus tarkoittaa, että henkilöllä voi olla samanaikaisesti oleskeluoikeus työskentelyn perusteella ja harjoittamiensa opintojen perusteella.

92. Siitä, että kuhunkin oikeudelliseen perusteeseen liittyy erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, saattaa aiheutua ongelmia. On vapaan liikkuvuuden edun mukaista, että tällöin sovelletaan oleskeluoikeuden haltijalle edullisinta oikeutta. Katson, että

Ranskan hallituksen ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksen suullisessa käsittelyssä esittämiä väitteitä, joiden mukaan ulkomaalainen, joka saapuu vastaanottavaan valtioon opiskelijana, voi vedota koko koulutuksen ajan vain opiskelun perusteella myönnettyyn oleskeluoikeuteen, eikä hän voi muuttaa tätä asemaansa ilman jäsenvaltion lupaa, ei voida hyväksyä. Jäsenvaltiot rajoittaisivat työntekijöiden vapaata liikkuvuutta, jos ne oleskeluoikeuden myöntämistä siirtotyöläisenä koskevien oikeudellisia ja tosiseikkoja koskevien edellytysten täyttyessä kieltäisivät tällaista henkilöä vetoamasta asemaansa.

93. Näin ollen erilaisin oikeudellisin perustein myönnetyt oleskeluoikeudet voivat olla olemassa yhtä aikaa tai seurata toisiaan. Kantajan kaltaisessa tilanteessa henkilö, joka on kirjoittautunut yliopistoon ja joka suorittaa siellä normaaleja perusopintoja, voi samanaikaisesti vedota asemaansa työntekijänä, edellyttäen että hänen työntekonsa ei ole täysin toissijaista ja liitännäistä.

94. Täydellisyyden vuoksi on vielä täsmennettävä, että tilapäiset "opintojen ohessa tehdyt työt" eivät voi täyttää näitä edellytyksiä. On myös ajateltavissa, että arvioitaessa "toissijaista ja liitännäistä toimintaa" koskevaa edellytystä, opintojen ja työskentelyn välillä täytyisi olla tietty yhteys. Työskentelyä koskevana arviointiperusteena voisi tällöin olla, että "ammatillista koulutusta hankitaan pääasiallisesti". Esillä olevan asian kaltaisessa tapauksessa, jossa kantaja on itse huolehtinut toimeentulostaan useiden vuosien ajan, tämän edellytyksen arvioiminen ei kuitenkaan ole tarpeen.

Työntekijän aseman säilyminen

95. Jos oletetaan, että kantaja on ollut kolmen vuoden ajan yhteisön oikeudessa tarkoitettu työntekijä, hän olisi yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön nojalla voinut tuona aikana pyytää vähimmäismääräistä toimeentulotukea voidakseen täydentää tulojaan.[74] Tämä ei olisi tarkoittanut sitä, että hänen oleskeluoikeutensa olisi päättynyt.[75] Jos kantaja olisi jatkanut työntekoaan neljäntenä vuonna vastaanottavassa jäsenvaltiossa, hänellä olisi ilman muuta myös tuolloin ollut oikeus saada vähimmäismääräistä toimeentulotukea. Oletan kuitenkin, että kantaja on keskeyttänyt työntekonsa voidakseen suorittaa opintonsa loppuun.

96. Näin ollen on selvitettävä, voiko hän kaikesta huolimatta vedota siihen työntekijän asemaan, joka hänellä on hiljattain ollut. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön nojalla on katsottava, että hän menettää pääsääntöisesti työntekijän aseman työsuhteen päättyessä, mutta että tällä asemalla on yhä tiettyjä vaikutuksia työ-

74 — Ks. edellä alaviitteessä 41 mainittu asia Kempf.
75 — Ibidem.

suhteen päätyttyä.[76] Yhteisöjen tuomioistuin on nimittäin työskentelyn ja ammatillisen koulutuksen tai opintojen[77] välistä suhdetta koskevassa oikeuskäytännössään katsonut, että työntekijän asemalla on tiettyjä vaikutuksia myös työsuhteen päätyttyä. Se totesi asiassa Lair antamassaan tuomiossa tämän osalta, että "yhteisön oikeudesta on löydettävissä tukea sille näkemykselle, etteivät siirtotyöläiselle taatut oikeudet välttämättä ole riippuvaisia työsuhteen olemassaolosta tai jatkumisesta".[78]

"Henkilöitä, jotka ovat ensin harjoittaneet vastaanottajavaltiossa yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä tarkoitettua todellista ja aitoa palkkatyötä — — mutta joilla ei enää ole työsuhdetta, pidetään tästä huolimatta yhteisön tiettyjen määräysten mukaan työntekijöinä."[79]

Yhteisöjen tuomioistuin luettelee tämän jälkeen tiettyjä säännöksiä, joissa myönnetään oikeuksia sellaisille siirtotyöläisille, jotka eivät enää ole työssä.[80] Yhteisöjen tuomioistuin toteaa tiivistetysti, että "tietyt työntekijän asemaan liittyvät oikeudet taataan siirtotyöläisille, vaikka he eivät olisikaan enää työsuhteessa".[81]

Yliopisto-opintoja koskevien tukien osalta yhteisöjen tuomioistuin edellyttää tuen saamiseksi jatkuvuutta aikaisemmin tehdyn ansiotyön ja käynnissä olevien opintojen välillä siten, että "opintojen kohteen on liityttävä aikaisempaan ansiotyöhön".[82] Tällaista jatkuvuutta ei kuitenkaan voida vaatia "siirtotyöläiseltä, joka on joutunut tahtomattaan työttömäksi ja jonka on työmarkkinatilanteen vuoksi siirryttävä toiselle alalle".[83]

Yhteisöjen tuomioistuin toteaa lopuksi, että "toisen jäsenvaltion kansalaisen, joka tehtyään ansiotyötä vastaanottajavaltiossa on aloittanut siellä ammattitutkintotodistuksen saamiseen johtavat yliopisto-opinnot, on katsottava säilyttäneen työntekijän aseman, jonka perusteella häneen sovelletaan asetuksen (ETY) N:o 1612/68 7 artiklan 2 kohtaa, kuitenkin sillä edellytyksellä, että aiemman työskentelyn ja kyseisten opintojen välillä on yhteys."[84]

97. Tässä asiayhteydessä saatettaisiin Portugalin hallituksen tapaan katsoa, että työntekijän asema säilyy, jos työskentelyn ja opintojen välillä on yhteys. On jäsen-

76 — Ks. edellä alaviitteessä 7 mainittu asia Martínez Sala, tuomion 32 kohta.

77 — Ks. edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair, edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Brown ja edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Bernini.

78 — Ks. edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair, tuomion 31 kohta.

79 — Ibidem, tuomion 33 kohta.

80 — Ibidem, tuomion 34 ja 35 kohta.

81 — Ibidem, tuomion 36 kohta.

82 — Ibidem, tuomion 37 kohta.

83 — Ibidem, tuomion 37 kohta.

84 — Ibidem, tuomion 39 kohta.

valtion tuomioistuimen asiana todeta, onko tällaista olennaista yhteyttä olemassa.

98. Tällaisen yhteyden puuttuessa, sen muodosta riippumatta, on selvitettävä, voiko työntekijän asema säilyä muilla perusteilla. Tähän kysymykseen vastaamiseksi on aluksi tutkittava pääasiallisia yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia esillä olevan asian ja niiden asioiden välillä, joissa yhteisöjen tuomioistuin edellytti tiettyä "jatkuvuutta". [85]

99. Yhteisöjen tuomioistuimen tähän asti käsittelemissä asioissa oli kaikissa kyseessä toisiaan seuranneet työskentely- ja opintojaksot. Niissä työskentelyn ja opintojen aloittamisen välillä oli myös eri pituisia ajanjaksoja. [86] Jatkuvuutta koskeva edellytys on näin ollen omiaan takaamaan sen, että työskentelyn ja opintojen välillä on yhteys. Sillä estetään toisaalta se, että pelkästään opinnot aloittamalla saavutettaisiin oikeus niiden rahoitukseen.

100. Esillä oleva asia on toisenlainen, koska opintojen harjoittaminen ja työskentely tapahtuvat rinnakkain. Työn ja opintojen välinen yhteys on seurausta yhtäältä niiden samanaikaisuudesta ja toisaalta siitä, että työskentely tapahtuu opintojen mahdollistamiseksi. Työntekijän asemaa ei voida asettaa kyseenalaiseksi pelkästään tällaisen välillisen yhteyden perusteella. Yhteisöjen tuomioistuin totesi asiassa Levin antamassaan tuomiossa, [87] että työnteon ei tarvitse välttämättä olla ainoa tavoite toisen jäsenvaltion alueelle tuloon. Mikään muu olennainen edellytys ei näin ollen ole tarpeen työskentelyn ja opintojen välisen yhteyden toteamiseksi. Saavutettu työntekijän asema säilyy näin ollen myös, vaikka työskentely keskeytyisi opintojen ja siis oleskeluoikeuden voimassaolon ajaksi.

101. Kantaja voisi näin ollen työntekijänä vedota asetuksen N:o 1612/68 7 artiklan 2 kohtaan.

102. Näkemystä, jonka mukaan opiskelijalla, joka työskentelee opintojensa rahoittamiseksi, voi olla myös työntekijän asema, tukee myös Portugalin hallituksen toteamus, jonka mukaan ei ole perusteltua, että tällainen opiskelija joutuisi huonompaan asemaan kuin työttömäksi joutunut työntekijä. Tämän osalta on viitattava asetuksen N:o 1612/68 7 artiklan 1 kohtaan, jonka mukaan jäsenvaltion kansalaista ei työntekijänä saa kansalaisuutensa vuoksi saattaa toisen jäsenvaltion alueella kotimaisiin työntekijöihin verrattuna eri asemaan työ- ja palvelussuhteen ehtojen suh-

85 — Ks. edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair, edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Brown ja edellä alaviitteessä 44 mainittu asia Bernini.

86 — Esimerkiksi edellä alaviitteessä 16 mainitussa asiassa Lair kaksi ja puoli vuotta ja edellä alaviitteessä 44 mainitussa asiassa Bernini kuusi kuukautta.

87 — Edellä alaviitteessä 41 mainittu asia, tuomion 21 kohta.

teen; tämä koskee erityisesti palkkausta, irtisanomista ja työttömyyden sattuessa paluuta saman alan työhön tai uudelleen työllistämistä. Tällaiseen työntekijään sovelletaan myös 7 artiklan 2 kohtaa, jossa tunnustetaan hänelle samat sosiaaliset ja verotukselliset etuudet kuin kotimaisille työntekijöille.

103. Kantajan kaltainen henkilö voi näin ollen pätevästi vedota asetuksen N:o 1612/68 7 artiklan 2 kohtaan, varsinkin kun yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että esillä olevan kaltainen sosiaalietuus on tässä säännöksessä tarkoitettu sosiaalinen etu. [88]

104. Vaikka palkatun työntekijän asemalla on vaikutuksia myös työsuhteen päätyttyä, nämä vaikutukset eivät kuitenkaan ole kestoltaan rajoittamattomia. Mikäli etuuden myöntämiselle on muita edellytyksiä, näiden on täytyttävä. On tietenkin yksinomaan kansallisen tuomioistuimen asiana valvoa, että kansallisen oikeuden — esimerkiksi 7.8.1974 annetun Belgian lain (ks. 12 kohta) 1 §:n 1 momentin, jonka mukaan tukea voi saada henkilö, "joka ei kykene itse hankkimaan tai saamaan" riittävää varallisuutta — säännöksiä noudatetaan ja ratkaista, täyttyykö tämä edellytys, jos kyseinen henkilö omasta aloitteestaan luopuu harjoittamasta toimintaa, jonka avulla hän voisi hankkia itselleen näitä varoja. Kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin tätä arvioidessaan otettava huomioon yhdenvertaisen kohtelun periaate ja sen on kohdeltava kaikkia yhteisön kansalaisia samalla tavoin kuin vastaavassa asemassa olevia belgialaisia työntekijöitä (tai opiskelijoita).

88 — Edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Hoeckx ja edellä alaviitteessä 5 mainittu asia Scrivner.

Opiskelijan asema

105. Sen tapauksen varalta, että katsottaisiin, ettei pääasian kantajalla ole työntekijän asemaa, on tutkittava, voisiko hänellä olla oikeus saada vähimmäismääräistä toimeentulotukea opiskelijan aseman perusteella. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä [89] ja direktiivissä 93/96/ETY, jolla on kodifioitu asiaa koskevat säännökset, on jo vahvistettu yhteisön oikeudessa opiskelijalle myönnettyä asemaa koskevat pääpiirteet sosiaalisten etujen osalta. Yhteisön kansalaisella, joka haluaa opiskella toisessa jäsenvaltiossa, on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ammatilliseen opiskeluun pääsyssä; [90] viimeksi mainittu käsite kattaa yliopisto-opinnot, jotka johtavat ammatilliseen pätevyyteen. [91] Yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sovelletaan pääsääntöisesti tukeen, jota myönnetään kirjoittautumismaksujen tai muiden opiskelukustannusten kattamiseksi, "riippumatta tukien laskemistavasta tai niiden taustalla olevasta ideologiasta". [92]

89 — Edellä alaviitteessä 24 mainittu asia Gravier, edellä alaviitteessä 25 mainittu asia Blaizot ym. ja edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair.

90 — Edellä alaviitteessä 24 mainittu asia Gravier.

91 — Ks. edellä alaviitteessä 25 mainittu asia Blaizot ym.

92 — Ks. edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Raulin, tuomion 28 kohta.

106. Mikäli kyseinen tuki voitaisiin luokitella ainakin osittain suoritukseksi, jonka tarkoituksena on kattaa kirjoittautumismaksut tai muut, erityisesti opiskelukustannukset,[93] kantajan kanssa vastaavanlaisessa asemassa oleva henkilö voisi perustamissopimuksen 6 artiklan mukaisesti vedota oikeuteen tulla kohdelluksi yhdenvertaisesti kotimaisiin opiskelijoihin verrattuna. Kansallisen tuomioistuimen asiana on selvittää, onko kysymyksessä tällainen tilanne.

107. Jotta yhdenvertaisen kohtelun periaatetta olisi sovellettava tätä pidemmälle menevän toimeentulotuen osalta, esillä olevaan asiaan liittyvien tosiseikkojen olisi kuuluttava perustamissopimuksen soveltamisalaan, eikä niiden osalta saisi olla olemassa erityisiä säännöksiä, joissa oikeus saada tukea suljettaisiin pois.

ETY:n ja EY:n perustamissopimukseen perustuvassa yhteisöjen tuomioistuimen viimeaikaisessa oikeuskäytännössä on katsottu, ettei opintojen rahoitusta varten tarkoitettu tuki, jota suoritetaan toimeentulotuen muodossa, kuulu perustamissopimuksen soveltamisalaan. Koulutuspolitiikka[94] tai sosiaaliturva[95] eivät sen mukaan kuulu perustamissopimuksen soveltamisalaan, siltä osin kuin on merkityksellistä esillä olevan asian kannalta.

108. Voitaisiin ajatella, että koska opiskelijoiden oleskeluoikeudesta säädetään johdetun oikeuden säännöksissä, opiskelijoiden asema olisi niitä alueita, joiden sovelletaan yhteisön oikeutta ja yhdenvertaisen kohtelun yleistä periaatetta.

109. On totta, että direktiivistä ei sen 3 artiklan nojalla seuraa opiskelijalle, jolla on opiskeluoikeus, oikeutta saada vastaanottavalta jäsenvaltiolta toimeentulotukea. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tällaisella oikeudella voisi olla muuta oikeudellista perustaa.

110. On todettava, että opiskelijan on, voidakseen saada oleskeluoikeuden, kyettävä osoittamaan, että hänellä on varoja toimeentuloaan varten.[96] Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, onko toimeentuloa varten tarvittavien varojen osoittaminen oleskeluoikeuden edellytys, tai onko turvautuminen vastaanottavan valtion sosiaaliturvaan sellainen seikka, joka saattaa päättää oleskeluoikeuden. Asiassa C-424/98 annetun tuomion[97] perusteella tämä viimeksi mainittu tulkinta vaikuttaa perustellulta. Toimeentuloa varten tarvittavat varat eivät siis olisi ehdoton edellytys (sine qua non) oleskeluoikeudelle. Kuitenkin mahdollisuus päättää oleskeluoikeus sillä perusteella, että asianomainen henkilö on turvautunut sosiaalihuoltoon, muodostaa yhteisön oikeudessa hyväksyttyä eriarvoista kohtelua, ja se on perusteltavissa valtion perusteltuja intressejä koskevilla syillä.

93 — Edellä alaviitteessä 16 mainittu asia Lair, tuomion 16 kohta.

94 — Edellä alaviitteessä 24 mainittu asia Gravier, tuomion 19 kohta.

95 — Ks. asia C-120/95, Decker, tuomio 28.4.1998 (Kok. 1998, s. I-1831, tuomion 21 kohta) ja asia C-158/96, Kohll, tuomio 28.4.1998 (Kok. 1998, s. I-1931, tuomion 17 kohta).

96 — Ks. direktiivin 93/96/ETY 1 artikla.

97 — Edellä alaviitteessä 67 mainittu asia komissio vastaan Italia, tuomion 44 kohta.

111. Oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ei näyttäisi olevan mahdollista silloin, kun saatu etuus muodostaa hyväksytyn perusteen oleskeluluvan peruuttamiselle, ja kun juuri oleskeluoikeus on välttämätön edellytys yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltuvuudelle.

112. Ainoana mahdollisuutena olisi, että johdetun oikeuden säännös olisi syrjäytettävä yhteisön oikeuden vastaisena siksi, että sillä rikottaisiin ylemmäntasoisia oikeussääntöjä. Näin ollen on selvitettävä, voiko opiskelija pelkästään perustamissopimuksen nojalla vedota oleskeluoikeuteen sekä oikeuteen tulla yhdenvertaisesti kohdelluksi kaikkien vastaanottavan valtion myöntämien sosiaalisten etuuksien osalta.

113. Tällainen tilanne saattaa esillä olevassa asiassa tulla kysymykseen yhtäältä palvelujen tarjoamisen vapauden ja toisaalta unionin kansalaisuuden perusteella.

1) Palvelujen tarjoamisen vapaus

114. Yhteisöjen tuomioistuin viittasi jo asiassa Cowan [98] yhdenvertaisen kohtelun yleiseen periaatteeseen katsoessaan, että palvelujen vastaanottajalla, joka oleskeli toisessa jäsenvaltiossa matkailijana, oli oikeus korvaukseen. Yhteisöjen tuomioistuin edellytti tuossa asiassa, että "yhteisön oikeuden soveltamisalaan kuuluvassa tilanteessa olevia henkilöitä kohdellaan täysin samalla tavalla kuin kyseisen jäsenvaltion omia kansalaisia". [99] Yhteisöjen tuomioistuin viittasi tähän asiassa Bickel ja Franz antamassaan tuomiossa, [100] jossa oli kyseessä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltaminen kieliä koskevaan järjestelyyn rikosoikeudenkäynnissä. Yhteisöjen tuomioistuin totesi siinä seuraavaa:

"Perustamissopimuksen 59 artiklaa sovelletaan siis kaikkiin jäsenvaltioiden kansalaisiin, jotka eivät hyödynnä muuta perustamissopimuksessa taattua vapautta mutta jotka menevät toiseen jäsenvaltioon saadakseen siellä palveluja tai joilla on siellä mahdollisuus saada tällaisia palveluja". [101]

115. Tämän laajan tulkinnan mukaan henkilöillä, jotka "käyttävät oikeuttaan liikkua ja oleskella toisessa jäsenvaltiossa — — on lähtökohtaisesti — — oikeus tulla kohdelluiksi yhdenvertaisesti tämän jäsenvaltion kansalaisten kanssa". [102] Vastatessaan väitteeseen, jonka mukaan kyseinen asia kuului jäsenvaltioiden toimivaltaan, yhteisöjen tuomioistuin kertasi tälle toimivallalle yhteisön oikeudessa asetetut rajat, jotka muodostuvat velvollisuudesta noudattaa syrjintäkieltoa ja kiellosta rajoittaa perusvapauksia. [103]

98 — Asia 186/87, tuomio 2.2.1989 (Kok. 1989, s. 195; Kok. Ep. X, s. 11).

99 — Ks. edellä alaviitteessä 98 mainittu asia Cowan, tuomion 10 kohta.

100 — Asia C-274/96, tuomio 24.11.1998 (Kok. 1998, s. I-7637).

101 — Ibidem, tuomion 15 kohta.

102 — Ibidem, tuomion 16 kohta.

103 — Ibidem, tuomion 17 kohta.

116. Opiskelijan saatettaisiin mahdollisesti katsoa olevan palvelujen vastaanottaja tässä oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla. Yhteisöjen tuomioistuin totesi asiassa Humbel antamassaan tuomiossa [104] vastauksena sille nimenomaisesti esitettyyn kysymykseen, joka koski teknisessä oppilaitoksessa järjestettyjen kurssien luonnetta, että "teknisessä oppilaitoksessa järjestettyjen kurssien, jotka ovat osa kansallista opetusjärjestelmää, ei voida katsoa olevan palveluja". [105] Yhteisöjen tuomioistuin päätyi tähän ratkaisuun palvelun taloudellisten ominaispiirteiden perusteella. Palkan olennainen ominaispiirre, jonka avulla määrittyy, onko kysymyksessä palvelun tarjoaminen, on, että se on kyseisestä suorituksesta maksettava vastike, josta yleensä sovitaan palvelun tarjoajan ja sen vastaanottajan välillä. [106]

117. "Tällaista ominaisuutta ei kuitenkaan ole sellaisilla kursseilla, jotka järjestetään osana kansallista opetusjärjestelmää. Valtio, perustaessaan tällaisen järjestelmän ja pitäessään sitä yllä, ei harjoita maksullista toimintaa, vaan täyttää sille kansalaisiaan kohtaan kuuluvaa sosiaali-, kulttuuri- ja koulutustehtävää. Toisaalta kyseinen järjestelmä rahoitetaan pääsääntöisesti julkisin varoin eikä opiskelijoiden tai heidän vanhempiensa suorittamin maksuin.

Tämän toiminnan luonteeseen ei ole vaikutusta sillä, että opiskelijoiden tai heidän vanhempiensa on toisinaan suoritettava opinto- tai muita vastaavia maksuja ja osallistuttava tällä tavoin tietyssä määrin järjestelmän toiminnasta aiheutuviin kustannuksiin". [107] Nämä näkemykset voidaan ulottaa koskemaan myös yliopisto-opetusta. Näin ollen opiskelijan ei voida sellaisenaan katsoa olevan yhteisön oikeudessa tarkoitettu palvelujen vastaanottaja.

118. Näin ollen voidaan enää ainoastaan pohtia, onko laillisesti toisessa jäsenvaltiossa oleskelevalla henkilöllä tällä perusteella oikeus yhdenvertaiseen kohteluun. Tässä yhteydessä merkitystä on unionin kansalaisuuden käsitteellä, johon ennakkoratkaisupyynnön esittänyt kansallinen tuomioistuin on nimenomaisesti viitannut.

2) Unionin kansalaisuus

119. Unionin kansalainen on jokainen, jolla on jonkin jäsenvaltion kansalaisuus, [108] ja jokaisella unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltion alueella. [109] Yhteisöjen tuomioistuin viittasi asiassa Bickel ja Franz nimenomaisesti unionin kansalaisuuteen tutkiessaan kantajien oleskeluoikeuden oikeudellista perustaa. [110]

104 — Asia 263/86, tuomio 27.9.1988 (Kok. 1988, s. 5365).
105 — Ibidem, tuomion 20 kohta ja tuomiolauselman 2 kohta.
106 — Ibidem, tuomion 17 kohta.
107 — Ibidem, tuomion 18 ja 19 kohta.
108 — Ks. perustamissopimuksen 8 artikla.
109 — Ks. perustamissopimuksen 8 a artikla.
110 — Ks. edellä alaviitteessä 100 mainittu asia Bickel ja Franz, tuomion 15 kohta.

120. Unionin kansalaisilla on kansalaisuutensa perusteella alkuperäinen oleskeluoikeus, joka on johdettavissa perustamissopimuksesta. Koska tämä subjektiivinen asema kuuluu kiistatta perustamissopimuksen soveltamisalaan, siihen sovelletaan myös yleistä periaatetta, jonka mukaan kaikki kansalaisuuteen perustuva syrjintä on kiellettyä. Toisin sanoen jos oleskeluoikeus olisi ehdoton, unionin kansalainen voisi pääsääntöisesti vaatia, että häntä on kohdeltava yhdenvertaisesti sosiaalisten etuuksien osalta.

121. Unionin kansalaisille kuuluvaa oleskeluoikeutta ei kuitenkaan ole myönnetty rajoituksitta, vaan "jollei tässä sopimuksessa määrätyistä tai sen soveltamisesta annetuissa säännöksissä säädetyistä rajoituksista ja ehdoista muuta johdu". [111]

122. Tällaisia rajoituksia ja ehtoja sisältyy oleskeluoikeutta koskeviin neuvoston direktiiveihin 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY, joissa kaikissa säädetään, että oleskeluoikeuden saaneista ei tule aiheutua kohtuutonta rasitusta vastaanottavan jäsenvaltion julkiselle taloudelle. [112] Tästä syystä niissä kaikissa myös säädetään, että oleskeluoikeus myönnetään vain, jos asianomaisella henkilöllä on toimeentuloa varten tarvittavia varoja. [113] Yhteisön säännöksissä oleskeluluvalle asetettu edellytys, yhdessä sen edellytyksen kanssa, että julkista taloutta ei saa rasittaa "kohtuuttomasti", voidaan katsoa — yhteisön oikeudessa sallituksi — rajoitukseksi yhdenvertaisen kohtelun periaatteelle sosiaalietuuksien osalta. Tällaisessa tapauksessa turvautuminen sosiaalihuoltojärjestelmään saattaisi olla peruste oleskeluluvan peruuttamiselle.

123. Asiaa koskevista yhteisön säännöksistä ei suoraan käy ilmi, milloin on katsottava, että julkista taloutta rasitetaan "kohtuuttomasti", erityisesti koska julkisiin varoihin turvautumisen ja oleskeluoikeuden menettämisen välillä ei mielestäni ole automaattista yhteyttä. Jäsenvaltioilla on näin ollen tietty harkintavalta päättäessään, mihin raja on vedettävä.

124. Myös 8.10.1981 tehdyn kuninkaan päätöksen 55 §:ää on tulkittava tässä asiayhteydessä. Sen 4 momentin 2 kohdan mukaan sellaisen opiskelijan, joka on yhteisön kansalainen ja jolla on pääsääntöisesti oikeus oleskella Belgian alueella, oleskelulupa voidaan määrätä päättymään, jos hän on saanut tietyn ajan tietynsuuruista taloudellista tukea, ja jos hän ei ole kyennyt maksamaan sitä takaisin kuuden kuukauden kuluessa.

125. Esillä olevassa asiayhteydessä tämä säännös ei aiheuta ristiriitaisuuksia yhteisön oikeuden kannalta. Yhteisön kansalainen, jolla on oleskeluoikeus unio-

111 — Ks. perustamissopimuksen 8 a artikla.

112 — Ks. edellä alaviitteessä 9 mainitun direktiivin 90/364/ETY neljäs perustelukappale, edellä alaviitteessä 10 mainitun direktiivin 90/365/ETY neljäs perustelukappale ja edellä alaviitteessä 3 mainitun direktiivin 93/96/ETY kuudes perustelukappale.

113 — Ks. direktiivien 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY 1 artikla.

nin kansalaisuuden perusteella, voi pääsääntöisesti vedota oikeuteen tulla yhdenvertaisesti kohdelluksi myös sosiaalietuuksien osalta. Oikeutta saada sosiaalietuuksia vastaanottavassa jäsenvaltiossa ei kuitenkaan ole sellaisten seikkojen täyttyessä, joiden perusteella oleskelulupa voidaan päättää.

VIII Ratkaisuehdotus

126. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin vastaa ennakkoratkaisukysymyksiin seuraavasti:

Sen selvittämiseksi, onko yhteisön kansalaisella oikeus saada tukea, jonka tarkoituksena on taata tälle vähimmäismääräinen toimeentulo, on ensin tutkittava, onko hän yhteisön oikeudessa tarkoitettu palkattu työntekijä, ja onko hänellä tällä perusteella oikeus tulla kohdelluksi yhdenvertaisesti kyseisen valtion omien kansalaisten kanssa.

Yhteisön oikeuden ja erityisesti Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 6 ja 8 artiklan (joista on muutettuina tullut EY 12 ja EY 17 artikla) mukaisten unionin kansalaisuuden ja syrjinnän kiellon periaatteiden vastaista on pääsääntöisesti se, että kaikille unionin kansalaisille ei myönnetä oikeutta vähimmäismääräisestä toimeentulotuesta 7.8.1974 annetulla Belgian lailla käyttöön otetun järjestelmän kaltaisesta vakuutusmaksuihin perustumattomasta järjestelmästä saatavaan sosiaalietuuteen; tässä asiayhteydessä yhdenvertaisen kohtelun periaatteeseen voidaan kuitenkin vedota vain tarkkaan määritetyissä rajoissa, jotka joka tapauksessa saavutetaan, jos tarve turvautua sosiaalihuoltoon muodostaa oleskeluoikeuden päättymisperusteen.